

TÜRKİYE’DE 2000’li YILLARIN BAŞINDA AFET POLİTİKALARI VE KARŞILAŞILAN SORUNLARA İLİŞKİN DÖNEMSEL BİR DEĞERLENDİRME*

DISASTER POLICIES AND AN EVALUATION ON THE PROBLEMS ENCOUNTERED AT THE BEGINNING OF 2000S IN TURKEY

Öğr.Gör. İsmail GÖKTÜRK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
Kahramanmaraş/Türkiye

Yrd.Doç.Dr. Mehmet YILMAZ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmetler Bölümü,
Kahramanmaraş/Türkiye

ÖZ

2000’li yılların başında merkezi ve yerel düzeyde afet politikalarındaki sorunları ele almayı amaçlayan bu çalışma belge incelemesine dayalı dönemsel bir analiz olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada 1999 Gölçük depremi ve sonrasında 2000’li yılların başında afet yönetimine ilişkin düzenleme ve uygulamalar ele alınmıştır. Özellikle dönemin afet politikalarındaki dağınıklık, inşaat ve yapı denetimindeki yetersizlikler, sağlık ve ilk yardım çalışmalarına ilişkin aksaklıklar değerlendirilmiştir.

Dönemin afetlere ilişkin planlama, koordinasyon ve işbirliği problemleri analiz edilmiş ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin afet yönetimine bakışı irdelenmiştir. Son olarak Kahramanmaraş ilinde 2000’li yılların başında dönemin afet organizasyonuna değinilmiş ve o dönemde yerel düzeydeki sorunlar irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet Politikaları, 1999 Düzce Depremi, Afet Yönetimi

ABSTRACT

This study aims at addressing the problems of disaster policies at the central and local level at the beginning of the 2000s and it is a periodical analysis based on the document review. Therefore, in this study, the arrangements and practices related to disaster management in 1999 Gölçük earthquake and the beginning of 2000 years were discussed. In particular, disruptions in disaster policies, inadequacies in construction and building supervision, and disorderliness in health and first aid work have been assessed.

The problems of planning, coordination and cooperation related to the disaster were analyzed and the view of Turkish Armed Forces towards disaster management was examined. Finally, at the beginning of the 2000s in Kahramanmaraş province, the disaster organization was mentioned and the problems at the local level were examined at that time.

Keywords: Disaster Policies, 1999 Düzce Earthquake, Disaster Management

1. GİRİŞ

Bu çalışma, belge incelemesine dayanan dönemsel bir analiz çalışması olup 2000’li yılların başlarında afet yönetimi uygulamalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

*Bu çalışma, 25.04.2001 tarihinde, Kahramanmaraş İl Jandarma Komutanlığı’nda “Afet Sonrası Yardımlarda Jandarmanın Rolü” başlıklı toplantıda sunulan seminer notlarından hareketle geliştirilmiş ve güncellenmiştir.

Ülkemiz, tabiat güzellikleri, tarih, kültür, sanat varlıkları, iklim özellikleri, coğrafi konumu gibi pek çok alanda eşsiz bir güzellik kaynağı iken, “her nimetin bir külfeti vardır” sözünü doğrularcasına afetler bölgesi olma özelliğini sürdürmektedir.

Ülkemiz, jeolojik ve topografik yapısı ve iklim özellikleriyle doğal afetlerin sık yaşandığı bir ülkedir. 90'lı yıllar, ülkemiz için felaketlerle dolu yıllar olarak iz bırakmıştır. Doğu Anadolu'da yaşanan çığ felaketleri 1991-1992 yıllarında, Artvin'den güneye, Mardin'e, Şırnak'a kadar uzanan kuzey-güney kuşağında 397 vatandaşımızın ölümüne sebep olmuştur, 1992 yılında, Erzincan depremi, 653 vatandaşımızın hayatını yitirmesine sebep olmuştur (Çuhadaroğlu vd. 1992: 47). Senirkent'te meydana gelen toprak kayması, 1995'lerde Senirkent heyelanı ve Dinar depremi, yine, yüzlerce vatandaşımızın ölümüne sebep olmuştur. Hemen arkasından, 1995 yılında İzmir'de yaşanan su baskını, 61 vatandaşımızın ölümüne sebep olmuştur Adana'da, deprem felaketinde birkaç yüz vatandaşımız yaşamını yitirmiştir. 17 Ağustos 1997 Marmara Bölgesi depremi, çok büyük maddî ve manevî hasara yol açmış ulusumuzu derin bir üzüntüye boğmuştur. 23 Ekim 2011 tarihli Van depreminde 600'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir.

Doğal afetlerden kaynaklanan ekonomik kayıp, her yıl GSMH'nin yüzde 1'dir. Stok üretim ve işsizlik kaybı eklendiğinde bu oran yüzde 3'ü bulmaktadır. Sadece Marmara Depremi'nin, 7 Eylül 1999 tarihi itibarıyla çeşitli kaynaklardan kamuoyuna açıklanan bilgilere ve çeşitli varsayımlara dayanan ilk tahminlere göre, sermaye birikimi ve milli hasıla üzerindeki etkisinin 9-13 milyar dolar aralığında olması beklenmektedir (<http://ekutup.dpt.gov.tr/deprem/deprem.doc>, 1999).

Doğal afetlerin dışında, trafik kazaları, orman yangınları, iş kazaları, yangınlar gibi doğal olmayan afetlerle de ülkemizde olumsuz etkilerini hissettirmektedir. 2000 yılı içinde, 2 bin 325 orman yangını çıkmış ve bu yangınlarda 26 bin 246 hektar alan kül olmuştur. Yangın başına düşen ortalama alan ise 11,3 hektardır. 1999 yılında ise 5 bin 804 orman yangını çıkmış, 2 bin 75 hektar orman alanı yok olmuştur (http://haber.superonline.com/haber/arsiv/haberler/0,1106,29489_5_3005,00.html). Trafik kazalarında, Karayolları verilerine göre 1995-1998 yılları itibarıyla dört yılda 21548 insanımız ölmüş; 439616 insanımız yaralanmıştır. Kazaların dört yıllık maddî kaybı ise 944.737.531 ABD Dolarıdır (<http://www.kgm.gov.tr/trafik/kaza.htm>). Bunlara ek olarak, olası endüstriyel çevre felaketlerini, hava, su ve çevre kirliliğini, Boğazlardan tanker geçişlerinin meydana getirebileceği riskleri vb. eklemek mümkündür.

Doğal afetlerin etkileri açısından, yüzde olarak sıralaması şöyledir: Deprem %61, Sel %14, Toprak Kayması %15, Kaya Düşmesi %5, Yangın %4, Çığ %1 (Kaya ve Oğuzhan, 2001: 164).

Doğal afetler içerisinde en çok etkileyen, sonuçları itibarıyla en yıkıcı olan, şüphesiz depremlerdir. Son yüzyılda ülkemizde meydana gelen depremler incelendiğinde (Son yüzyılda Türkiye'yi etkileyen depremler için bkz. <http://www.deprem.gov.tr/haber.htm>), depremsiz geçen yılların çok az olduğu gözlemlenebilir. Yaklaşık on yılda bir yıkıcı depremler olmuştur. Yurdumuz dünyanın en etkin deprem kuşaklarından birinin üzerinde bulunmaktadır. Geçmişte yurdumuzda birçok yıkıcı depremler olduğu gibi, gelecekte de sık sık oluşacak depremlerle büyük can ve mal kaybına uğrayacağımız bir gerçektir.

Deprem Bölgeleri Haritası'na göre, yurdumuzun %92'sinin deprem bölgeleri içerisinde olduğu, nüfusumuzun %95'inin deprem tehlikesi altında yaşadığı ve ayrıca büyük sanayi merkezlerinin %98'i ve barajlarımızın %93'ünün deprem bölgesinde bulunduğu bilinmektedir.

2001 yılı itibarıyla, son 58 yıl içerisinde depremlerden, 58.202 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 122.096 kişi yaralanmış ve yaklaşık olarak 411.465 bina yıkılmış veya ağır hasar görmüştür. Sonuç olarak denilebilir ki, depremlerden her yıl ortalama 1.003 vatandaşımız ölmekte ve 7.094 bina yıkılmaktadır (<http://www.deprem.gov.tr/deprem.htm>).

Bütün bu anılan ve anılmayan diğer veriler göz önüne alındığında, etkin bir afet yönetiminin uygulanma zarureti açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Bu çalışmada önce afet yönetimi kavramı ele alınmaktadır. Daha sonra ülkemizde afet yönetiminin tarihçesi, Meclis raporlarından hareketle özetlenmektedir. Ardından 2000'li yılların başında inşaat ve yapılaşmaya ilişkin değerlendirmeler, sağlık ve ilk yardım konusunda değerlendirmelere yer verilmektedir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise 1999 depremleri sonrasında planlama-koordinasyon ve işbirliği konusunda değerlendirmeler yapılmakta ve karşılaşılan sorunlara değinilmektedir. Beşinci bölüm, 1999 depremi ve sonrası dönemde Türk silahlı kuvvetlerinin ve jandarmanın doğal afetlerdeki rolü üzerinde durulmaktadır. Son olarak altıncı bölümde Kahramanmaraş ilinde yerel düzeyde 2000'li yılların başındaki afet organizasyonu hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Bu çalışmada 2000’li yılların ortalarından itibaren afet yönetimi konusunda gerçekleştirilen düzenleme ve uygulamalara yer verilmemiştir. 2003 sonrası düzenlemeler ve uygulamalar ayrı bir çalışmada değerlendirilecek ve öncesiyle karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

2. AFET YÖNETİMİ

2.1. Yönetim Olgusu ve Afet

Yönetim, en genel tanımla; örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için, başlıca planlama, örgütlenme yöneltme ve denetim süreçleri yoluyla tüm kaynakların eşgüdümlemesidir (Ergun ve Polatoğlu: 1992: 4). Bir süreç olarak yönetimin belli başlı fonksiyonları; planlama, örgütlenme (organize etme), yöneltme (yön verme, yürütme, emir-komuta), eşgüdümleme (koordinasyon) ve kontroldür. Bunlara bir de geri bildirim sürecini eklemek gerekmektedir. Bir süreç olarak saydığımız yönetsel işlevlerin her birisinin tek başına başarılı olması beklenemez. Bir süreç olmanın sonucu olarak, her birinin başarısı diğerinin başarılı olmasına bağlıdır. Bu seminerde “afet yönetimi”ni bu genel tanımlama içerisinde irdelemeye çalışacağız.

2.1.1. Genel Durum

Ülkemizde afet yönetimi denilince, akla bir afet olayından hemen sonra uygulanan “Kurtarma ve İlk Yardım, İyileştirme ve Yeniden İnşa” çalışmaları gelmekte ve afet yönetiminin etkinliği bu aşamada yapılan çalışmaların başarısı veya başarısızlığı ile değerlendirilmektedir. Tamamen hatalı olan bu yaklaşımın doğal sonucu olarak da ülkemizde afetlerin neden olduğu fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar zaman içerisinde, nüfus artışı, hızlı ve çarpık şehirleşme ve sanayileşmeye paralel olarak artmaktadır. “Yara Sarma” politikası olarak da adlandırılabilir bu politika ve yaklaşımla etkili bir afet yönetimi uygulamak olanaksızdır. Zira büyük kent merkezlerinde veya yoğun sanayileşmiş bölgelerde meydana gelebilecek afetlerin doğurabileceği kayıplar, yaralarının dahi sarılması mümkün olmayan ekonomik boyutlarda olabilmektedir.

Afetin genel bir tanımını vermek gerekirse; insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen doğal, teknolojik veya insan yapısı kökenli olaylara afet denilmektedir.

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere doğal, teknolojik veya insan yapımı kökenli bir olayın afet sonucunu doğurabilmesi için, insan toplulukları ve insan yerleşmeleri üzerinde kayıplar meydana getirmesi ve insan faaliyetlerini bozarak veya kesintiye uğratarak bir yerleşme birimini etkilemesi gerekmektedir. Başka bir deyişle afet, bir olayın kendisi değil de doğurduğu sonuçtur.

Afetin büyüklüğü ise genel olarak, yukarıdaki tanıma uygun olarak, bir olayın meydana getirdiği can kayıpları, yaralanmalar, yapısal hasarlar ve yol açtığı sosyal ekonomik kayıplarla ölçülmektedir. Bu değişik kavramlar içerisinde en kutsalı ve en önemlisi insan canı olduğu için, kamuoyunda afetin büyüklüğünü yol açtığı can kaybı ve yaralanmaların büyüklüğü ile değerlendirmek eğilimi vardır.

Afetin büyüklüğüne etki eden ana faktörleri ise aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- ✓ Olayın fiziksel büyüklüğü,
- ✓ Olayın yerleşme alanlarına olan uzaklığı,
- ✓ Fakirlik ve az gelişmişlik,
- ✓ Hızlı nüfus artışı,
- ✓ Tehlikeli bölgelerdeki hızlı ve denetimsiz sanayileşme,
- ✓ Ormanların ve çevrenin tahribi veya yanlış kullanımı,
- ✓ Bilgisizlik ve eğitim eksikliği,
- ✓ Toplumun afet olaylarına karşı önceden alabildiği koruyucu ve önleyici önlemlerin ulaşabildiği düzey.

Bu faktörlerden ilk ikisi, yani olayın fiziksel büyüklüğü ve yerleşme merkezlerine uzaklığı dışında kalanların hepsi doğal kökenli değil, insan faaliyetleri kökenlidir.

Demek ki, afetlerin büyüklüğü, çok önemli ölçüde insan faaliyetlerinin doğru ve yanlış yönde gelişmesine paralel olarak artmakta veya azalmaktadır (Ergünay, 1996).

Afet Yönetimi, farklı disiplinlere farklı manalar ifade edebilmektedir. Yönetim bilimleri açısından bakıldığında, yönetim bilgi sistemleri, kaynak kullanım teknikleri, yöneylem araştırması, proje yönetimi ve planlaması bunun ayrılmaz parçalarıdır. Keza kamu yönetimi bilimi, özellikle ülkemizde mevcut sistemin iyileştirilmesi çabalarında canalcı bir rol oynamak durumundadır.

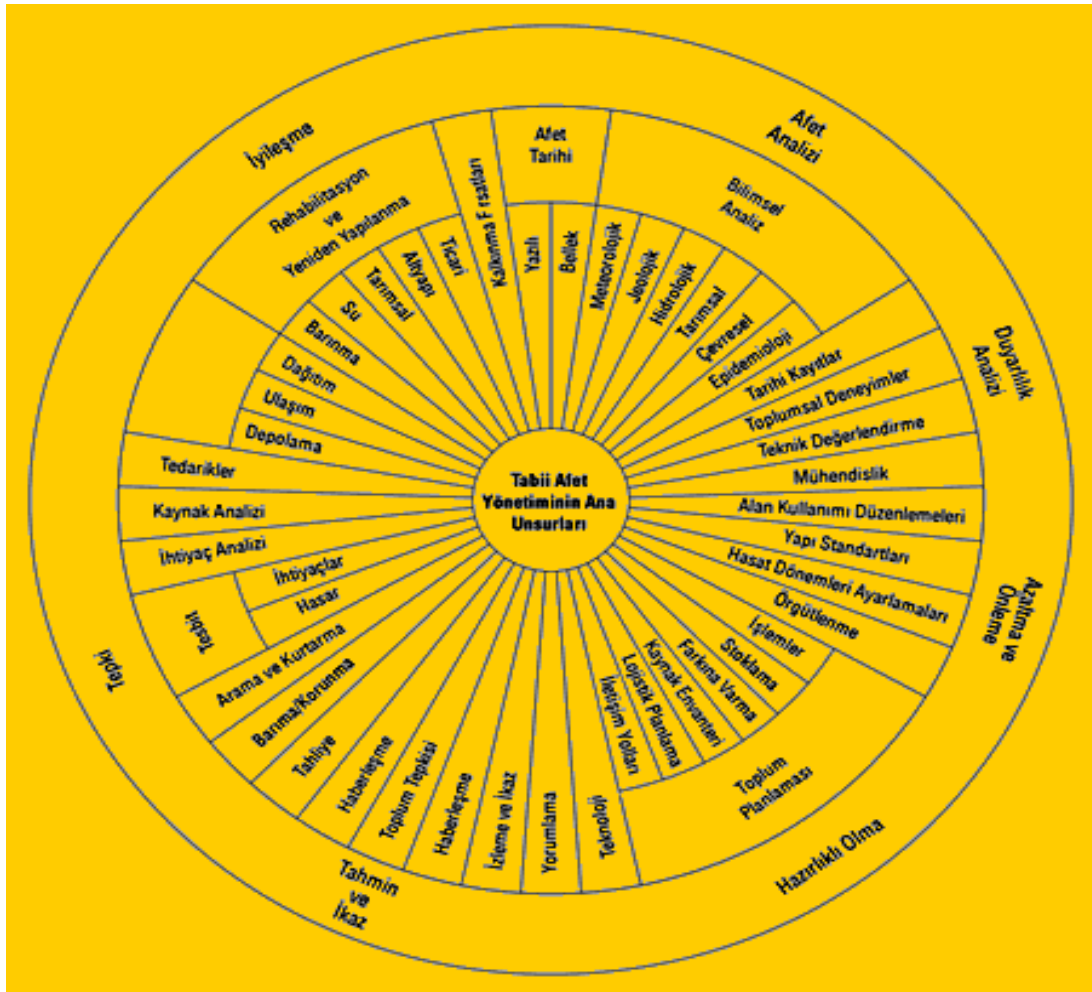
Konu planlama açısından ele alındığı taktirde "topyekün hazırlıklı olmak" başlığı altında şehir ve bölge planlaması, altyapı envanteri, nüfus ve ekonomik faaliyetin dağılımı, alan kullanımı, afet mimarisi ve planlaması gibi konuları saymak mümkündür.

İşin yer bilimleri çerçevesi, bölge planlama ve önceden tahminler konusunda coğrafi sistemleri, uzay teknolojisi, topografya gibi konuları içine alır.

İnşaat mühendisliği ise fiziki çevrenin afet tesirlerine karşı rasyonel dizaynı, zararların kabul edilebilir düzeyde tutulması gibi klasik uğraşı alanlarının yanı sıra yukarıda sayılan diğer disiplinlerle karşılıklı etkileşme içinde entegre olmak zorundadır (<http://www.metu.edu.tr/home/wwwdmc/nedir.html>).

Afetler hidrometrik (sel, fırtına, kuraklık, sıcaklık veya soğuk hava), jeolojik (deprem, yanardağ patlaması, heyelan, deniz dalgası), çevre/teknolojik (orman yangını, tanker veya sanayi kazaları) veya iklim değişikliği (ozon tabakası incilmesi, sera etkisi) niteliğini taşıyabilir. Afet etkilerinin eskiye oranla daha şiddetli hissedilmesi artan refah, nüfus yoğunluğu ve şehirleşme ile yakından ilgilidir. Afet sonuçlarının azaltılması için önce afet tehlikesinin bilinmesi şarttır. Bazı cins afetler için önceden kestirme, izleme, erken uyarı geliştirme mümkündür. (Deprem için bu henüz gerçekleşmiş bulunmamaktadır.) Genelde afetler aniden ortaya çıkan, toplumun kendi imkânlarıyla baş etmekte zorlandığı olağandışı durumlardır. Onun için en etkili yaklaşım hazırlıklı olmaktır. Hazırlık, afetten etkilenmesi söz konusu olan bütün bileşenlerin rasyonel bir tarzda onun etkilerine karşı daha dayanıklı imali demektir. Bu amacın sağlanması için toplumun eğitilmesi, toplumsal katılımın sağlanması ve katlanılan zorlukların ortak çıkarların elde edilmesi için gerekli olduğu konusunda inandırılması önem kazanmaktadır. Kamu politikalarının ve siyasi iradenin aynı yönde kanalize edilmesi şart olmaktadır. Kamu ve sivil kuruluşların ortaklığının, finans kuruluşlarının toplumsal aktiflerin korunmasındaki önderliğinin afet etkilerinin kontrol altında tutulmasında pek büyük önemi vardır.

Wisconsin Üniversitesi, Afet Yönetim Merkezi'nden uyarlanan dairesel diyagramda afet yönetimi kısa ve öz bir şekilde gösterilmektedir (<http://www.metu.edu.tr/home/wwwdmc/nedir.html>).

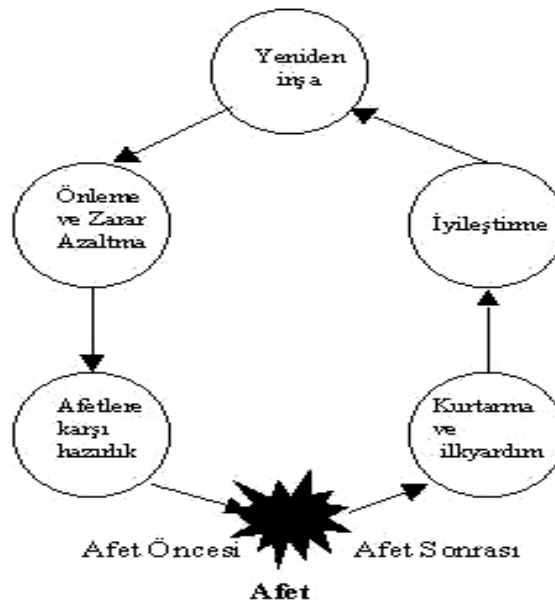
Kaynak: <http://www.metu.edu.tr/home/wwwdmc/nedir.html>, 13.04.2001

2.1.2. Afet Olaylarının Safhaları

Kökenleri ve gelişim hızları ne olursa olsun, tüm afet olayları ile ilgili faaliyetler 5 ana safhaya ayrılabilir. Bunlar;

1. Zarar azaltma,
2. Önceden hazırlık,
3. Kurtarma ve ilk yardım,
4. İyileştirme,
5. Yeniden inşaat safhalarıdır.

Yapılan faaliyetlerin birbiriyle iç içe girmiş, birbirlerini takip etmek zorunluluğu olan ve bir önceki safhada yapılan çalışmaların büyük ölçüde bir sonraki safhada yapılan çalışmaları etkilemesi ve bu nedenle de süreklilik göstermesi gereken bu faaliyetler afetler halkası veya zinciri denilen aşağıdaki şekilde daha kolay incelenebilir. Safhalardan ikisi afetler olmadan önce, üçü ise afet anında ve sonrasında yapılan faaliyetlerdir (Ergünay, 1996).

Kaynak: Ergunay, 1996.

Dar manada, karşılaşılan risklerin sonuçlarını hafifletmek amacıyla geliştirilen politika ve uygulamalar; geniş manada ise, karşılaşılmaması muhtemel riskler için önceden tedbir almak olarak tanımlanan Sosyal Güvenliğin tanımlarından afet konusunda yararlanmak istersek; afet yönetimini şöyle tanımlayabiliriz: Muhtemel afet risklerine karşı önceden hazırlıklı olmak ve afetin zararlarını henüz doğmadan izale etmek konusunda yapılanlara geniş anlamda afet yönetimi; afet meydana geldikten sonra, ortaya çıkan zararları telafi etmek için yapılan faaliyetlere de dar anlamda afet yönetimi denilebilir.

3. ÜLKEMİZDE AFET YÖNETİMİ KONUSUNDA UYGULAMALAR

Bu başlık altında afet uygulamalarının tarihsel süreçte, yaşanan afetlerle paralel olarak geliştiğini gösteren tarihsel süreç ile bu süreçte kurulan afet yönetimi ile ilgili kuruluşların görev ve yetkileri üzerinde durulacak; inşaat-yapı alanında, sağlık ve ilkyardım alanında ve planlama-koordinasyon ve işbirliği konusunda değerlendirmelerde bulunulacaktır.

3.1. Ülkemizde Afet Uygulamalarının Tarihçesi

Konu, hem mevzuat, hem de kurumlar ve olaylar açısından ele alındığında başlı başına bir çalışma konusu olabilecek genişliktedir. Bu konuyu açıklamak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi (10/66, 67, 68, 69, 70) Esas Numaralı 23.12.1999 tarihli Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nda yer alan özet bilgiler yeterli olabilecektir. Uzun bir alıntı yapmak pahasına afet politikalarına ilişkin tarihi gelişmeleri ilgili rapordan doğrudan özetlemek yerinde olacaktır. Zira konumuz afet politikaları tarihçesi olmamakla birlikte 1999 ve 2000'li yılların başını anlamak açısından bu tarihçeyi özetlemeye de ihtiyaç vardır:

Ülkemizde doğal afet zararlarının azaltılması konusundaki çalışmaları; önemli politika değişiklikleri göstermesi açısından üç dönem halinde incelemek mümkündür.

1. 1944 yılı öncesi,
2. 1944-1958 yılları arası,
3. 1958 yılı sonrası,

1944 yılı öncesi

Doğal afetler ve özellikle depremlerden etkilenen insanlara yardım etmek geleneği çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Bu konudaki ilk yazılı örnek, 14 Eylül 1509 yılında meydana gelen İstanbul depreminde görülmektedir. 13 bin insanın öldüğü rivayet edilen ve 109 cami ve 1 047 yapının yıkıldığı bilinen bu depremden sonra, zamanın Osmanlı Padişahı II. Beyazıt, çıkardığı bir fermanla, yeniden ev yapmak amacıyla aile başına 20 altın bağışta bulunmuştur.

Yine bu fermanla, harap olan İstanbul'un yeniden imarı için, 50 bin usta görevlendirilmiş ve 14 ile 60 yaşları arasındaki erkeklerin inşaat işlerinde çalışmaları emredilmiş, deniz kenarındaki dolgu zeminler üzerinde ev yapmak yasaklanmış ve ahşap karkas (bağdadi) ev yapımı teşvik edilmiştir.

Bu fermanın çıkarılmasını müteakip, İstanbul'da 6 ay gibi kısa bir süre içerisinde 2000 yeni yapı yapılmış ve bazı camiler onarılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde meydana gelen büyük afetlerde halka padişah fermanları ile acil yardım ve konut yardımı yapıldığına dair başka örnekler de verilebilir. Ancak, tüm bu yardımlar doğal afet zararlarının, afetler olmadan önce azaltılması çalışmaları ile ilgili olmayıp, afetler olduktan sonra yapılan yara sarma çalışmaları olarak devam etmiştir.

Bu dönemde, şehirleşme ve yapılaşmaları bazı kurallara bağlama ihtiyacı ilk kez 1848 yılında duyulmuş ve o yıl çıkarılan "Ebniye Nizamnamesi" ile uygulama İmparatorluk sınırları içerisinde yaygınlaştırılmıştır.

1882 yılında çıkarılan "Ebniye Nizamnamesi" ile de, belediye teşkilatı olan yerlerde, alt yapılar ve yolların düzenlenmesi konusu da, yapılarla birlikte esaslara bağlanmıştır.

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile yerleşme ve yapılaşmalara yeni esaslar getirilmesi, Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı'nın kuruluşu ile başlamış, ancak ilk yıllarında göçmen mübadelesi ve iskânı görevlerini üstlenen bu Bakanlık, bir yıl sonra kaldırılmıştır.

1930 yılında yürürlüğe giren 1580 Sayılı "Belediye Kanunu" ile belediyelere, yerleşme ve yapılaşmalarla ilgili denetim ile ihtiyaç sahipleri için konut inşa ettirmek görevi de verilmiştir.

1933 yılında yürürlüğe giren 2290 Sayılı "Belediye Yapı ve Yolları Kanunu" ile de Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri uygulanmakta olan "Ebniye Nizamnamesi" 4-5 maddesi dışında tamamen değiştirilmiş ve şehirlerin imar planlarının hazırlanması, yeni yapılacak yapılar, yollar, ruhsat alınması, fennî mesuliyet, yapı denetimi konularına çağın şehircilik anlayışına uygun olarak yeni esaslar getirilmiştir. Daha sonraki dönemlerde çıkarılan imar kanunlarının ana esasını oluşturan bu Kanunla, yerleşme ve yapılaşmaların sağlık, fen ve sanat kurallarına uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Her ne kadar yasada doğal afet zararlarının azaltılması konularında doğrudan hükümler bulunmasa da, bu yasanın yerleşme ve yapılaşmalara yeni esaslar getirdiği için, dolaylı olarak doğal afet zararlarının azaltılması çalışmalarına yardımcı olduğu söylenebilir.

1933 yılında yürürlüğe giren "Belediye Yapı ve Yolları Kanunu"nun altı yıllık uygulanmasında görülen aksaklıkları ortadan kaldırmak, meydana gelen doğal afetlerle ilgili Kızılay, İçişleri Bakanlığı vb. gibi teknik olmayan kuruluşlar eliyle yürütülen yardım çalışmalarını bir esasa bağlamak üzere 1939 yılında 3611 Sayılı Kanunla "Bayındırlık Bakanlığı Kuruluş Kanunu" değiştirilmiş ve yukarıda sayılan işlerle ilgili görevler "Yapı ve İmar İşleri Reisliği" adı altında yeniden düzenlenen birime verilmiştir.

26 Aralık 1939 yılında, ülkemizde son yüzyılın en büyük depremi olarak nitelenen Erzincan depreminde 32962 kişinin hayatını kaybetmesi ve 116720 yapının yıkılması veya ağır hasar görmesi üzerine, o günkü Cumhuriyet Hükümeti, bazı yasal düzenlemeler yapma ihtiyacı duymuş ve ilk kez 17 Ocak 1940 tarihinde 3773 Sayılı "Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıklarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun" çıkarılmıştır.

İlk kez bu Kanunla, depremden etkilenen yörelerdeki vergi mükelleflerinin tüm vergileri terkin edilmiş, memur ve diğer çalışanlara 3 maaş tutarında avans verilmesi öngörülmüş ayrıca, evleri yıkılan veya kullanılamayacak

hale gelen kişilere ücretsiz arsa verilmesi ve yapı malzemesi yardımı yapılmasına ilişkin esaslar benimsenmiştir.

Daha sonra aynı yıl içerisinde, Erzincan'ın yeni yerleşimi konusunda Belediyeye istimlak yetkisi veren 3980 Sayılı Kanun ile Bütçeye fevkalade ödenek ekleyen, mahkûmların cezalarını affeden, bölgeye yapılacak taşımalarda ücret indirimi getiren, yurt dışından bölge için gönderilen yardım malzemelerine gümrük vergisi ve diğer harçları kaldıran kanunlar çıkarılmıştır.

1944-1958 Yılları Arası

1939 - 1944 yılları arasında, 26 Aralık 1939 büyük Erzincan depremi ile başlayıp, ortalama olarak 7 ay gibi kısa aralıklarla meydana gelen Niksar-Erbaa, Adapazarı-Hendek, Tosya-Ladik ve Bolu-Gerede depremlerinde; 43319 kişinin ölmesi, 75000 kişinin yaralanması ve 200 000 civarında yapının yıkılması veya kullanılamaz hale gelmesi üzerine, o günün Cumhuriyet Hükümeti, deprem olayının doğurduğu sonuçların yalnızca yıkılanın yerine yeni ev yaparak çözülemeyeceğini, ülkemizde mutlaka deprem zararlarının azaltılması için bazı çalışmalar yapılmasının da gerektiği kararına varmıştır. Bunun sonucunda da, 18 Temmuz 1944 tarihinde 4623 Sayılı “Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun” çıkarılmıştır. Bu yasada; ülkenin deprem tehlikesi ile karşı karşıya kalacak bölgelerinin tespiti, bu bölgelerde yapılacak yapılar için bazı özel yaptırımların yönetmelikle zorunlu hale getirilmesi, acil durumlarda uygulanmak üzere il ve ilçelerde “yardım ve kurtarma programları”nın önceden hazırlanmış olarak bulundurulması, belediyelerin jeolojik etütler yapılmadan yeni gelişme alanlarına izin vermemesi gibi bazı önlemler zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca bu Kanun ile depremler sırasında yapılacak işlemler konusunda, yönetici ve halkın görev ve sorumlulukları da esasa bağlanmıştır. Daimî iskân çalışmaları ise bu kanunda yer almamış ve konunun çözümü için eskiden olduğu gibi, doğal afete uğrayan bölgenin sosyal ve ekonomik yapısına bağlı olarak ayrı ayrı özel kanunlar çıkarma yolu tercih edilmiştir.

Ülkemizde gerçek anlamda doğal afet zararlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar, bu kanunla başlamıştır. O yıllarda; Japonya(1924), Amerika Birleşik Devletleri(1933) ve İtalya(1940) haricinde benzer kanuna sahip başka bir ülke bulunmamaktaydı.

Nitekim bu kanun gereğince; Bayındırlık Bakanlığı ilgili üniversitelerle işbirliği yaparak, 1945 yılında Türkiye'nin ilk “deprem bölgeleri haritası” ile “Türkiye Yer Sarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği”, bugünkü adıyla “Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkındaki Yönetmelik” hazırlanmış ve uygulanması zorunlu hale getirilmiştir.

1953 yılında Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği bünyesinde bir Deprem Bürosu kurulmuştur. Daha sonra 1955 yılında bu büro DE-SE-YA (Deprem-Seylap-Yangın) şubesi haline getirilmiş ve doğal afet zararlarının azaltılması çalışmaları bu şube tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

1950'li yılların ortalarından itibaren gittikçe yoğunlaşan sanayileşme, göç ve şehirleşme hareketleri; şehirlerimizde olumsuz gelişmelere yol açmış ve 1933 yılında çıkarılmış olan “Belediye Yapı ve Yollar Kanunu” yerleşme ve yapılaşmaların denetimi açısından yetersiz kalmaya başlamıştır. Bunun üzerine 1956 yılında, zamanına göre hayli ileri sayılan, 6785 Sayılı “İmar Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanunla, yerleşme yerlerinin belirlenmesi sırasında, doğal afet tehlikesinin ortaya çıkarılması ve fennî mesuliyet sistemi ile yapı denetimi sağlanması konularına önem ve öncelik verilmiştir.

Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, ülkede önemi gittikçe artan imar, konut ve afet politikalarının, görevlerinin yoğunluğu nedeniyle Bayındırlık Bakanlığı tarafından etkili bir şekilde yürütülemeyeceği görüşü ağırlık kazanmış ve bu görevleri üstlenmek üzere “İmar ve İskân Bakanlığı” adı altında yeni bir Bakanlığın kuruluş hazırlıklarına başlanmıştır.

Bu dönemde meydana gelen depremlerden etkilenen kesimlere, ayrı ayrı çıkarılan kanunlar ile iskân yardımları yapılmaya devam edilmiştir. 1948 yılında çıkarılan 5243 Sayılı “Erzincan'da Yaptırılacak Meskenler Hakkında Kanun”, 1956 yılında çıkarılan 6746 Sayılı “Aydın, Balıkesir, Bilecik, Edirne, Eskişehir, Konya ve Denizli Vilayetlerinde 1955-1956 Yıllarında Tabii Afetlerden Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkındaki Kanun” gibi.

1958 Yılı Sonrası

1958 yılı ve sonrası; ülkemizde doğal afet zararlarının azaltılması çalışmaları açısından önemli politika değişikliklerinin yaşandığı ve uluslararası alandaki yeni gelişmelere paralellik sağlandığı yıllar olmuştur.

Özellikle ana görevi; afetlerden önce ve sonra gerekli tedbirleri almak, ülkenin bölge, şehir ve köylerinin planlanmasını yapmak, konut ve iskân sorunlarını çözmek, ülkedeki yapı malzemelerinin geliştirilmesi ve standartlarını hazırlamak olan İmar ve İskân Bakanlığının, Mayıs 1958 tarihinde 7116 sayılı Kanunla kurulması ve bu konularla ilgili görevleri Bayındırlık Bakanlığı'ndan devir alması, çok olumlu bir gelişme olmuştur.

Yine aynı yıl, 7126 Sayılı “Sivil Müdafaa Kanunu” nun çıkarılması ve bu kanun kapsamına doğal afetler sırasında yapılması gereken kurtarma ve ilkyardım çalışmalarının da dahil edilmesi, bu konuda önemli bir boşluğu doldurmuştur.

En önemli gelişme ise, 15.5.1959 tarihinde, çeşitli değişikliklerle, 7269 Sayılı “Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” un çıkarılması olmuştur.

Doğal afet zararlarının azaltılması amacıyla Cumhuriyet döneminde çıkarılmış bulunan tüm kanunları tek bir kanun halinde toplayan ve afet zararlarının azaltılabilmesi için afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasında yapılması gereken çalışmaları düzenleyen bu kanunun en önemli özelliği; o güne kadar her afet sonrasında Genel Bütçeden “Fevkalade Tahsisat” adı altında ek ödenek ve ayrı bir kanun çıkarılmasını önlemiş olması ve bu amaç için Genel Bütçe dışında bir “Afetler Fon” u oluşturulmasını öngörmüş olmasıdır.

Çıkarıldığı tarihte, uluslararası alanda en çağdaş ve kapsamlı afet kanunlarından biri olarak değerlendirilen ve bir çok ülke tarafından örnek alınan bu Kanun, ülkemizde 1960 - 1967 yılları arasında çok yoğun olarak yaşanan depremler, su baskınları ve heyelanlardan elde edilen deneyimlerin ve yeni ihtiyaçların ışığı altında, 1968 yılında 1051 Sayılı Kanunla önemli oranda değiştirilmiş ve Kanuna yeni 7 madde eklenmiştir. Bu değişiklik ve ilavelerle, hizmet daha hızlı ve etkili hale getirilmiş ve afetlerden etkilenen vatandaşlara daha geniş yardımlar yapılmasına imkân sağlanmıştır.

1968 - 1971 yılları arasında sırası ile, 1968 yılında Amasra-Bartın, 1969 yılında Demirci ve Alaşehir, 1970 yılında Gediz, 1971 yılında 15 gün ara ile Burdur ve Bingöl depremlerinin meydana gelmesi ve bu depremler nedeniyle 27 bin yapının yıkılması veya ağır hasar görmesi üzerine, zaten gelirleri açısından yetersiz hale gelmiş olan Afetler Fonu'na yeni gelir imkânları aranmış ve 1972 yılında 1571 Sayılı “Bazı Tekel Maddeleri Fiyatlarına Yapılan Zamlardan Elde Edilen Hasılatın T.C. Merkez Bankasında Açılacak Bir Deprem Fonu Hesabında Toplanmasına Dair Kanun” çıkarılmıştır. Böylece, münhasıran Deprem afetlerinin zararlarını karşılamak üzere ayrı bir deprem fonu oluşturulmuştur.

İlk çıktığı yıllarda önemli bir gelir kaynağı olan bu fon sayesinde, meydana gelen depremlerin yaraları sarılmış, ancak maktu olan bu zamlar, zaman içerisinde sabit kaldığı ve inşaat maliyetlerinin de devamlı artması nedeniyle günümüzde önemini yitirmiştir.

Bunun dışında 5.7.1977 tarihinde 2090 Sayılı “Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun” ile 27.10.1983 tarihinde 2835 Sayılı “Olağanüstü Hal Kanunu” yürürlüğe girmiştir.

7269 Sayılı Kanuna, zaman içerisinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar ve dolayısıyla yeni gelir kaynaklarına gereksinim duyulması nedeniyle, 1981 yılında 2479 Sayılı Kanunla, 1985 yılında da 3177 Sayılı Kanunla bazı maddeler eklenmiş ya da bazı maddeleri değiştirilmiştir.

1992 yılında Erzincan'da yaşanan deprem felaketi, deprem olaylarının yalnızca fiziksel kayıplara değil, göç, işsizlik, üretim kaybı vb. sosyal ve ekonomik kayıplara yol açtığı gerçeğini ortaya çıkarmış ve halen yürürlükte olan 7269 sayılı Kanunun bu tür sosyal ve ekonomik kayıpları azaltmaya imkân vermediği görülmüştür. Bunun üzerine, 28.8.1992 tarihinde 3838 Sayılı “Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun” çıkarılmıştır.

7269 Sayılı Kanunun zaman içerisinde eksik kalmış olan yönlerini tamamlayan bu kanunla Erzincan depremi yaraları kısa zamanda sarılmış ve depreme karşı güvenli, yepyeni bir Erzincan inşa edilmiştir.

Yalnızca Erzincan depreminden etkilenen bölgeleri kapsayan bu kanundan sonra, meydana gelen afetlerden etkilenen diğer yöreler için de benzer bir kanun hazırlanması ihtiyacı ortaya çıkmış ve 23.7.1995 tarihinde 4123 sayılı “Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun” çıkarılmıştır.

Ancak acele ile hazırlandığı için 3838 Sayılı Kanunu tam olarak yansıtamaması nedeniyle, 1.10.1995 Dinar depreminden sonra, 16.11.1995 tarih ve 4133 Sayılı Kanunla değiştirilmiştir. Ayrıca, buna ek olarak 5.6.1997 tarih ve 4264 Sayılı “Bazı Yörelerde Meydana Gelen Tabii Afetlerden Zarar Görenlerin Gelir Vergilerinin

Terkini ile Kurumlar Vergisi Kanununun 7'nci Maddesine Bir Bent Eklenmesi ve 28.8.1992 tarih ve 3838 Sayılı Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ile deprem felaketine uğrayanların mağduriyetinin giderilmesine çalışılmıştır.

Ülkemizde yukarıda açıklanan doğal afet kronolojisine paralel tarihlerde oluşturulan mevzuat çerçevesinde afet yönetimi ile ilgili kurum ve kuruluşlar Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ve Kızılay'dır. Bunun yanında Genel Kurmay Bakanlığı'na bağlı olarak Hava Kuvvetleri bünyesinde "ikaz ve alarm sistemi"nden söz edilebilir. Bunların dışında 17 Ağustos 1999'dan Temmuz 2000'e kadar, 38 Kanun ve Kanun Hükmünde Kararname, 28 Kararname, 6 Yönetmelik, 17 Tebliğ ve 9 Genelge yürürlüğe konmuştur (Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi, 2000: 269).

17 Ağustos 1999'dan Temmuz 2000'e kadar yapılan mevzuat düzenlemeleri incelendiğinde, bunların büyük bir bölümünün afetlerin sonuçlarına yönelik düzenleyici önlemler olduğunu görmekteyiz. Afetleri önleyici tedbirler olarak getirilen belli başlı düzenlemeler ise: Başbakanlık bünyesinde "Türkiye Acil Durum Yönetimi Başkanlığı" kurulmuştur. (600 Sayılı Kanun Hükmünde kararname ile Genel Müdürlük haline getirilmiştir.)

Bu çerçevede, İl Özel İdarelerine, ilk yardım ve kurtarma ekipleri görevlendirebilecek, çadırkentler kurabilecek, geçici konutlar yaptırabilecek, bu amaçla mühendislik ve danışmanlık hizmetleri satın alabilecek şekilde düzenlemeler yapılmıştır.

İlçelerde sivil savunma müdürlükleri kurulması öngörülmüş, illerdeki sivil savunma ekipleri yanında 11 ilde doğrudan merkeze bağlı sivil savunma arama kurtarma birlikleri kurulmuştur.

Doğal Afet Sigortaları Kurumu kurulmaktadır. Zorunlu deprem sigortası uygulanmaya başlamaktadır.

Çocuk esirgeme kurumlarının "Çok Amaçlı Sosyal Hizmet kuruluşları" oluşturabilmesi öngörülmektedir.

Dernekler Kanunu'nda değişiklik yapılarak Kızılay ve Türk Hava Kurumunun yeniden yapılanmasına imkan sağlanmış, bunun için Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.

İl ve ilçelerde yapı denetim komisyonları, Bayındırlık ve İskan bakanlığı bünyesinde ise yapı denetim üst komisyonu kurulmaktadır. Yapı denetimlerinin, yapı denetim üst komisyonundan aldığı izin belgesi ile çalışan ve sadece yapı denetimi ile uğraşan tüzel kişiliğe sahip yapı denetim kuruluşları tarafından yapılması öngörülmektedir. Ayrıca, yapı denetim kuruluşlarının, denetimini üstleneceği her yapı için mali sorumluluk sigortası yaptırma zorunda olduğu hükme bağlanmaktadır.

Sivil Savunma Arama Kurtarma Birlik Müdürlükleri ile İl Sivil Savunma Müdürlükleri bünyesinde oluşturulan arama kurtarma ekiplerinde mesai saatleriyle bağlı olmaksızın sözleşmeli personel istihdam edilmesi olanağı getirilmektedir. Bu amaçla, İçişleri Bakanlığı için 300 sözleşmeli personel kadrosu ihdas edilmektedir.

Uzman mühendislik ve uzman mimarlık uygulaması getirilmekte ve uzmanlık gerektiren hizmetler için uzman mühendis veya uzman mimar belgesine sahip olunması gerektiği öngörülmektedir.

Afetlere karşı alınabilecek önlemlere karşı Türkiye ve ABD'nin ilgili kurumları arasında işbirliği yapılması öngörülmektedir.

Deprem sonrası bilimsel nitelikli çalışmaların TÜBİTAK Başkanlığı'nın koordinatörlüğünde sürdürülmesi öngörülmektedir.

Deprem ile ilgili güncel konularda bilimsel tartışmalar sonunda ulaşılan uzlaşma sonuçlarının sağduyu çerçevesinde kamuoyuna duyurulması amacıyla "Ulusal Deprem Konseyi" kurulmuştur.

3.2. İnşaat-Yapı Alanında Değerlendirmeler

Ülkemiz, doğal afetler konusunda yasal mevzuat çalışmaları yapan ilk ülkelerden biridir (Japonya'dan sonra ikinci sırada). Önceleri, sadece afetler sonrası yaraların sarılması yaklaşımı benimsenmişse de 1939'lardaki büyük depremlerden sonra afet öncesi hazırlıklı olmanın gereği kavranarak yasal düzenlemelere gidilmiştir. Türkiye henüz 1944 yılında, yasal mevzuatına afetler, depremler olmadan önce deprem zararlarının azaltılması gereğini zorunlu olarak dahil etmiştir. Ama zaman içerisinde, özellikle 1950 sonrası hızlı ve çarpık kentleşmeyle, bilinçsiz sanayileşme bütün bu yaklaşımları riskli bir hâle getirmiştir. 1985'de 3194 Sayılı İmar Kanunu ile belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde bütün yapı denetimi yapmak, inşaat izni, kullanma izni vermek yerel yönetimlerin yetkisine verilmiş, fakat bu yetkilerin nasıl kullanıldığını denetleyen mekanizmalar getirilmemiştir. Ayrıca gecekondular, imar affı gibi yasal düzenlemeler afetleri yok sayan düzenlemeler olarak yerini almıştır.

Yukarıda değinilen yeni düzenlemelerle (zorunlu deprem sigortası, denetim kuruluşları vb.) belki bundan sonra yapılacak binaların afete karşı daha az riskli yapılar olması sağlanabilecektir.

Kentsel gelişimini bizden daha iyi, daha sağlam tamamlamış ülkeler olan ABD ve Japonya'ya baktığımızda, bina yönetmelikleri, bina kodları olduğunu görüyoruz. ABD'de bunun adı "Uniform Bulding Cote". Bunu çıkarmaya 1927'de başlamışlar. Japonya'da da aynı şekilde bir bina yönetmeliği var. Tüm mevzuat, yangından depremine, malzeme standartlarından her türlü mimari standartlara kadar, her şey tek bir dokümanın içindedir ve bunun bölümleri vardır. Uniform Bulding Cote, son haliyle üç tane biner sayfalık cilttir; ama mimarın el kitabıdır (Sucuoğlu, s. 188). Buna karşılık Türkiye'de mevzuat çok dağınıktır. Yeni düzenlemeler de bu dağınıklığı artırıcı yönde gelişmektedir. Mevzuatın birleştirilmesi ve bir "bina, inşaat yönetmeliği" olarak sorumluluk ve ceza ilişkilerini de kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Meclis 23.12.1999 Tarihli Araştırma Komisyonu Raporu'nun öneriler kısmında da değinildiği gibi (http://www.belgenet.com/rapor/depremrapor_06.html, 1999) yurt çapında hazır beton kullanımı zorunlu hale getirilmeli, ayrıca inşaat sektöründe kullanılan kum, çakıl, çimento, demir ve tuğla gibi inşaat malzemeleri ile hazır betonun standartlara uygun üretimi sağlanmalı, bunlar için denetim mekanizmaları kurulmalıdır. Türk Standartları Enstitüsü fonksiyonel hale getirilmeli, standart üretmekle kalmayıp, bunun denetimini yapabilecek şekilde yapılandırılmalıdır.

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in Marmara Depreminin birinci yılında yaptığı basın toplantısında, yeniden doğal afetler öncesi hazırlığa dikkat çekilmiş, bu yönde düzenlemeler yapılacağına dair işarette bulunulmuştur. Başbakanın açıklaması şu şekildedir: "Ülke olarak doğal afetlerle ilgili stratejimiz artık edilgen bir yaklaşımla yalnızca "yara sarmak" olmayacak; aynı zamanda, önceden alınacak önlemlerle doğal afetlerde "zararı en aza indirmek" hedeflenecektir. Bu arada yeni yerleşim alanlarının sağlam zeminlerde oluşumuna ve yapıların denetimine gereken özen gösterilecektir." (http://www.belgenet.com/deprem/17agustos2000_01.html#s). Fakat bu konuda yasal düzenlemelerin yeterli olmayacağı açıktır. Aslında afet yönetmelikleriyle getirilen zorunluluklarla fazla bir maliyet de getirilmemektedir. Bu yönde iyileştirilmelerde yalnızca yapının taşıyıcı sisteminin maliyeti artmaktadır, yani mimari unsurlar olan dolgu duvarları, kaplamalar, boya, badana, fayans gibi unsurların Deprem Yönetmeliği ile ilgisi yoktur. Uzmanların görüşüne göre; bir yapının taşıyıcı sisteminin maliyetinin, toplam yapı maliyeti içindeki payı, yüzde 35'i geçmez. Yani, artış yüzdesi bu %35'in %13'ü gibi bir artıştır ki bu şantiye masraflarından bile az bir artıştır (Ergünay, s. 182). Tekrar belirtmek gerekir ki, yapıların depreme dayanıklılığı aslında yasal mevzuatla sağlanabilecek bir olgu değildir. Çünkü ülkemizde yapısal bozukluklar, siyaset anlayışındaki popülist yaklaşım, bürokrasinin adam kayırmacılık, yolsuzluk-rüşvet gibi düzeltilemeyen olumsuzlukları, yasalara uymama yönündeki genel eğilimler, yasaların etkin bir denetleme sistemiyle desteklenmemesi, ülkemizin ekonomi, eğitim ve benzeri kriterlerle ölçülebilen kalkınmışlık seviyesi, olumsuzlukların devam edeceğine dair göstergelerdir. İnşaat sektörü için getirilen yasal düzenlemelerin bir benzeri, trafik kazalarının önlenmesi yönünde yapılmıştır. Trafik sigortası, cezaların yükseltilmesi gibi düzenlemelere gidilmiştir. Sonuç olarak, trafik kazalarında azalma gözlemlenmemektedir.

Yapılaşma konusundaki olumsuzluklar Marmara Depreminin sonra da gözlemlenmektedir. Dönemin Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube Başkanı Ahmet Turgut, 17 Ağustos depreminin, planlı yerleşme kültürüne hiçbir şey katmadığını belirterek, bakanlıklar ve belediyeler arasındaki uyumsuzluğun çarpıcı çelişkiler yarattığını işaret etmektedir. Turgut'un tespitlerine göre Yalova'nın merkezinde, belediye üç kattan fazlasına izin vermemeye hazırlanıyor, çünkü zemin sağlam değil. Ancak, bakanlıklar Yalova'da altı katlı hasarlı binaya onarım kredisi veriyor. Belediyelerin jeolojik harita çıkartacak paraları yok. Birçoğu hiç başlamamış bile. Devletin, bu belediyelere destek olup, bu haritaların yapılmasını sağlaması gerekir. Yeniden imar için ve düzenleme yapılması için bu haritalara ihtiyaç var. Ancak, henüz oluşturmadığı için belediyeler yapılan kalıcı konutlara müdahale edemiyor. Bu haritalar olmadan imarın ne şekilde gelişeceği, kaç kata kadar müsaade edileceği belirlenemez. Devlet, orta hasarlı binalara onarım izni ve kredisi veriyor. Oysa orta hasarlılar yıkılmalı. Aynı şekilde bir başka örnek ise olumsuzlukların eskisi gibi devam edeceği kanısını pekiştirecek bir nitelik taşıyor: Yalova'da Yüksel İnşaat ve Ceylan İnşaat şirketlerinin yaptığı konutlar, 17 Ağustos depreminde yıkılmış ve yaklaşık 400 kişi hayatını kaybetmişti. Konutlarda yakınlarını kaybedenler, iki şirket aleyhine tazminat davası açtılar. Ancak, acılı depremedeler en büyük şaşkınlığı kalıcı konut ihalelerinin açıklanmasıyla yaşadılar. Her iki şirket, kalıcı konut ihalesini kazanarak, yeniden inşaat yapımına giriştiler. Ceylan İnşaat 492, Yüksel İnşaat ise 8 bin 776 kalıcı konutun ihalesini aldı (http://www.belgenet.com/deprem/17082000_milliyet.html#s, 2000).

Ülkemiz afetler konusunda bilgi birikimi en fazla olan ülkelerden biri. Gerek Üniversitelerde, gerekse Afet İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde çalışmalar her zaman devam etmiştir. Dönemin Bayındırlık ve İskan Bakanı Yaşar Topçu, 27 Haziran 1998 tarihinde yaşanan Adana-Ceyhan depreminin sonra, TBMM Genel

Kurulu'nda 30 Haziran 1998'de yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti: “Türkiye'nin deprem haritası var. Bütün matematiksel ve jeolojik bilgileri, Bakanlığımın Afet İşleri Genel Müdürlüğünde, kompütürde, bölge bölge, âdeta metrekaresi hesabıyla mevcuttur. Bu konuda Japonya'ya falan muhtaç değiliz. Japonya'yla işbirliği halinde çalışıyoruz. Türkiye'nin yüzlerce yerinde bizim deprem istasyonlarımız var. Afet İşleri Genel Müdürlüğünde deprem mühendislerimiz var; tümü, Japon Hükümetiyle işbirliği halinde. Buradan Türk Halkına ifade etmek istiyorum ki, bu konuda dünyada en ileri olan ülke Japonya'nın elinde bulunup da Türkiye'de bulunmayan hiçbir araç gerecimiz yok; hepsi mevcut. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Sakarya gibi depreme fazla maruz olan bölgelerde de, deprem senaryolarımız hazır. İstanbul, 1894 depremi senaryosu elimizde hazır. Bunlar, zamanında hazırlanmış, böyle bir şeyle karşılaşıldığı zaman ne yapılacağı önceden belirlenmiştir. İzmir'inki bitmek üzeredir.” (<http://www.belgenet.com/belge/deprem00.html>).

Ülkemizin doğal afetlerden gördüğü zararın çok fazla olmasının bir sebebi ise plansız kentleşme ve kalkınma modelini sürdürmeye çalışmasıdır. Gerçi evrak üzerinde çok iyi hazırlanmış planlarımız olduğu söylenebilir ama afet sonrası yıkımlar bu acı gerçeği doğrulamaktadır. TMMOB Şehir Plancıları Odası Gölcük Depremi Raporu'nda yer alan aşağıdaki ifadeler, bu durumu özetler niteliktedir:

1962 yılında kurulan DPT Müsteşarlığında bulunan “Bölge Planlama Dairesi”nin amacı kalkınma planlarının bölge planlarıyla desteklenmesiydi. 1960'lı yıllarda, bugünkü İstanbul-İzmit-Sapanca Metropolitan Bölgesi'nde yığılan sanayinin bölgede ve bölge dışında dağıtılması amaçlanmıştı. Siyasiler tarafından bölge planlama ‘bölgecilik/ayrımcılık’ olarak algılandı ve Bölge Planlama Dairesi kapatıldı. 1970'li yıllardan itibaren, özel sektör yatırımlarının nerelerde olacağı konusunda hemen hiçbir kural getirilmezken, büyük kamu yatırımları konusunda da partisi içinde güçlü milletvekillerinin kulislere etkili oldu. 1980'li yıllardan itibaren de, büyükşehir belediyelerinin oluşumu ve yeni imar yasası ile birlikte, bölge planlama kavramı hepten unutulup, ‘yürüyen kentler’ gibi yeni bakış açıları yaygınlık kazandı. Ekonominin ihracata ve yabancı sermayeye yönelik hale getirilmiş olmasıyla da paralel olarak, ‘güçlü belediyeler’ doğrudan anlama faaliyeti olan sermaye yatırımlarının bölgeler bazındaki dağılımı, belediyeler arasındaki bir ‘reklam/tanıtım’ faaliyeti haline dönüştü. 1996 yılında İstanbul'da yapılan Habitat II ‘İnsan Yerleşimleri’ Konferansının resmi dokümanlarında da bu ‘yürüyen kentler’ yaklaşımı kayıt altına alındı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kalkınma ve düzenli gelişme amaçlı bir plan ve programla oluşturulan ‘Sanayi Yeri Seçimi’ kararlarının yerini, son kırk yılda sermayenin istediği yerde istediğini yapmasına olanak sağlayan ‘rant ilişkileri’ almıştır. Devlet eliyle yapılan parçacı planlama çalışmalarının hiçbir üst ölçekli dayanağının olmaması nedeniyle çoğu durumda plan bütünlüğü aranmaksızın her kent ve kasabada (bazılarında birden fazla) Organize Sanayi Bölgeleri kurulmaya başlanmıştır. Bu ve benzeri örnekler ise, ‘her kentte her şey olabilir’, ‘her yerde her şey yapılabilir’ gibi bir ulusal plansızlık politikasının hâkimiyetini kurmuştur. Kentlerimizin tarihleri, doğal özellikleri ve farklılık gösteren tüm karakterleri göz ardı edilerek, bütün kentlerin geliştirilmesi adı altında (sınırsız büyümesi ve genişlemesi) hedeflenmiş, her yerleşim için sanayi alanlarının plansız ve programsız biçimde oluşturulması yolu seçilmiştir. Kentler ve onların tarihi, doğal, turistik ve kültürel bütün özellikleri, varlıkları bu kontrolsüz büyüme ve rant baskısı altında yok edilmiştir.

Türkiye'nin sanayileşme politikası, ‘ne pahasına olursa olsun sanayileşme’ şeklinde özetlenebilir. Ve bunun pahası da depremde ölen ve kaybolan 30.000'i aşkın yurttaşımız, 50.000'i aşkın yaralı, on binlerce sakat, on binlerce yetim, öksüz, acılı anne baba, ve yüz binlerce evsiz ve işsiz. Ve gerçek anlamda kestirilemeyen milyarlarca dolarlık bir bedel...

Devlet, yerli ve yabancı sanayi yatırımları için son 30 yıldır hemen hiçbir kural getirmedir. Bunların yer seçiminde Devletin teknik, ekonomik, sosyal ve şehircilik öncelikleri aranmadı. Buna örnek olarak, Doğu ve İç Anadolu'da ‘kalkınmada öncelikli yöreler’ ilan edildiği halde, birinci sınıf tarım arazileri ve ülkenin en verimli ovaları sanayi yatırımlarına mekan oldu. Bugün ülkenin farklı bölgelerinde olması gerektiği halde İstanbul-İzmit-Sapanca metropolitan alanında Sakarya Ovası'nda, Bursa Ovası'nda, İzmir Kemalpaşa Ovası'nda yer seçmiş, yoğunlaşmış sanayiler vardır. Bunların yeniden yer seçimi için de herhangi bir politika, planlama çalışması hiçbir şekilde gündeme gelmemektedir. Tamamı 1. Derece deprem bölgesi olan bu alanlarda sanayi tesisi sayısı hızla artmaktadır.

Kentleşme konusunda politikasızlık politikası da diyebileceğimiz bir yaklaşım egemendir. Kentler aşırı nüfus yığılması sorunu ile karşı karşıyadırlar. Sınırsız bir büyümeyi, yığılmayı önleyecek hiçbir ulusal politika ve plan geliştirilmemiştir. Aksine bunu kolaylaştırıcı ve teşvik edici yatırım ve politikalar sürdürülmüştür. Bu nüfus baskısı altındaki kentlerin büyümesi ve planlanması konusunda da hiçbir ulusal yöntem, yaklaşım ve plan geliştirilmemiş, sınırsız bir şekilde her yere ve her yöne yayılmaya seyirci kalınmış, hatta teşvik edilmiştir”(<http://www.spo.org.tr/deprem.htm#bas> , 1999).

İTÜ, 31.Aralık.1999 tarihli değerlendirme raporunda olası afetler için önceden yapılması gereken hazırlıklar konusunda şu hususlara yer vermiştir: Kentlerin imar planı yapılırken acil durum istasyonları ve ulaşım ağının belirlenmesi, doğal afetlerin yaratacağı zararlara karşı okulların, hastanelerin öncelikli olmak üzere durumlarının denetlenmesi, acil boşaltma durumlarında yanlarında boş yeşil alan bırakılması önerilmiştir. Ayrıca, olası bir gaz sızıntısından aydınlatma için yakılacak bir kibritle ne tür durumlara yol açılabileceğine işaret edilmiştir. Başta telekomünikasyon olmak üzere tüm kent altyapı yatırımlarının depreme ve diğer doğal afetlere karşı dirençlerinin araştırılması, uydu aracılığıyla iletişim sağlanabilecek bir donanıma kavuşturulması gereğine dikkat çekilmiştir. Üzerinde durulan bir önemli nokta da, öncelikle kamu yapılarında olmak üzere, yıkım öncesi ve sonrasında kaçış, çıkış nokta ve yollarının belirlenerek işaretlenmesi gereğidir (Geray, s.159).

3.3. Sağlık ve İlk Yardım Konusunda Değerlendirmeler

Doğal afetlere hazırlık konusunda “sağlık” en önemli yeri alır. Buna rağmen ülkemizde sağlık konusuna yaklaşım bilimsel ve rasyonel olmaktan hayli uzaktır. Akdeniz Üniversitesi’nden bir bilim adamı, depremlerden sonra görülebilecek sağlık sorunları için Sağlık Bakanlığı istatistiklerini incelemek istemiş, ancak Sağlık Bakanlığı’nda depremlerden sonra yazılmış olması gereken raporlara, tutulmuş olması gereken kayıtlara rastlanılmamıştır. Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü yetkilileri ile yapılan görüşmelerde ise, istatistiklerin bulunmadığı, ancak kendi bilgileri ve deneyimleri dâhilinde “ülkemiz tarihinde depremden sonra bir bulaşıcı hastalık salgını veya beslenme sorunu görülmediği” sonucu çıkmıştır. Kızılay Kurumu’nun Sağlık Dairesi Başkanlığı ile yapılan görüşmede, Kızılay’ın afetlerde sağlık hizmeti götürmüyüp, sadece ilaç ve diğer malzeme yardımı yapması nedeniyle sağlık sorunlarıyla ilgili bilgi bulunmadığı öğrenilmiştir. Depremlerden sonra yaşanan sağlık sorunlarını belirleyebilmek için başvuru diğer kaynaklar Halk Sağlığı İndeksi, dört Halk Sağlığı Kongresinin özet kitapları, Sağlık Bakanlığı’nın Sağlık Dergisi ve Türk Tabipleri Birliği’nin Toplum ve Hekim Dergisi ciltleridir. Adı geçen yayınlarda da ülkemizdeki depremlerden sonra görülen sağlık sorunlarına ilişkin makaleye rastlanılmamıştır (Dedeoğlu, s.88).

Erzincan depreminde İlin Valisi sağlık hizmetleriyle ilgili olarak; İlgili bakanlıkların yeterli hazırlığı olmadığını; Sağlık Bakanlığı’nın seyyar hastanesinin bulunmadığını (seyyar hastane yurt dışından gelmiş, Kızılay’ın kurduğu seyyar hastane doktor ve personel eksikliğinden randımanlı olmamıştır) gönderilen sağlık personelinin barınma ve gıda ihtiyaçlarının düşünülmediği, gerekli donatımdan mahrum olduğu ve bu nedenle İl’e yük olduklarını söylemiştir (Yazıcıoğlu, 1995: 156).

Sağlık ve ilk yardım konusunda yaşanan sıkıntılar ve insan sağlığının önemi göz önüne alınarak bir takım standartlar oluşturmak için uluslararası organizasyonlara gidilmiştir. “Afete Müdahalede Asgari Standartlar ve İnsani Yardım Sözleşmesi” (Sphere Project, 2000), “Afetlerde 10 000Kişiye Yetecek İlaç ve Tıbbi Malzeme Listesi” (WHO, 1998) bunlardan ikisidir. Sphere Projesi, uluslararası işbirliği ile 60 ülkeden 228 adet organizasyondan toplam 800 kişinin iki yıllık çalışma süreci sonunda ilk ürün olarak beş alanda asgari standartlar belirleyen bir kitap hazırlamıştır (Afete Müdahalede Asgari Standartlar ve İnsani Yardım Sözleşmesi, 2000: 309). Yine Almanya’da, Kurtarma Hizmetleri Yasası’na göre, yardım çağrısı istendiği andan itibaren olay yerine yardımın ulaşmasına kadar geçecek sürenin yıllık olarak %95’in üzerinde vakada 12 dakikanın altında olması gerekmektedir. Şehir alanlarında 10-12 dakika, kırsal alanda 12-15 dakika olarak belirlenen bu sürenin şu anda Almanya için ulaşılan ortalaması 7 dakikadır (Numanoğlu, 2001: 114-115). Acil kurtarma hizmeti sadece doğal afetlerde değil, belki daha çok can kaybına yol açan trafik kazaları, yangın, iş kazaları vb. durumlarda da öne çıkan bir sorundur. Hemen her gün haberlerde geç gelen ambulanslar, “kurtarma rezaletleri” başlıklı haberler dinlediğimiz ülkemizde bunun önemi açıktır.

Yangın ihbar, sıhhi imdat, polis imdat, alo trafik, jandarma imdat, sahil güvenlik amaçlı yardım istenen 110, 112, 117, 154, 155, 156, 158 gibi üç rakamlı özel servis hizmetlerinin tek numara ve merkezde olmaması, milyonlarca insanın acil durumlarda umudunu bağladığı bu hizmetlerde aksamaya yol açıyor. Amerika’nın 911 uygulamasındaki başarılı olmuştur. Komuta kontrol merkezlerinde 24 saat 250 kişi çalışır. Amerika’da sel baskını, çığ düşmesine giden ekipler yangına gitmiyor. Çünkü hepsi özel eğitilmiş insanlar. Serviste polis, itfaiyeci, psikolog, dağcı, doktor, şoför gibi branşında uzman isimler daha telefon ihbar gelir gelmez işe başlıyorlar. Sonra bu merkezdeki insanlar en yakın ve hızlı müdahaleyi yapacak uygun ekipleri kaza veya felaket durumuna göre yönlendiriyor. İtfaiye, polis, arama kurtarma timleri, psikologlar herkes iş yapabileceği yere gidiyor. Köprüden atlayacak adama psikiyatristle birlikte polis gidiyor. Olay kriminalse ambulans–polis, kazaysa ambulans–itfaiye–polis birlikte gidiyor. Felakete maruz kalmış, acz içindeki insanın aklına 10 tane numara ve merkezin gelmeyecektir (Çelikmen, 2000).

Marmara Depremi’nin birinci yılında elde edilen şu veri sanırım sağlık konusunda çok yönlü tedbirler almanın gerekliliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. “Deprem sonrası Adapazarlıların baraka ve çadırlarda

geçirdiği günlerin acısı çıkmaya başladı. Büyükşehir, Erenler ve Serdivan belediyeleri sınırları içinde depremden önceki bir yıl içinde 526 kişi solunum yolu hastalığı nedeniyle ölüirken, 17 Ağustos'tan sonra sadece Adapazarı'nda aynı nedenle 974 kişi yaşamını yitirdi" (http://www.belgenet.com/deprem/17082000_milliyet.html#s).

Sağlık hizmetleri çok boyutlu bir süreçtir. İlk olarak, acil yardım ve kurtarma, hasta tahliyesi ve tedavi hizmetleri yapılması olağandır. Bunun yanında, bulaşıcı hastalıklarla mücadele, bağışıklama (aşı) mücadelesi, çevre sağlığı ve gıda kontrol hizmetleri, suların kontrolü (klorlama), doğum hizmetleri, ruh sağlığı hizmetleri bunların ne kadar çeşitli ve çok yönlü hizmetler olduğunu göstermektedir.

Marmara depreminden sonra sağlık konusunda çok boyutlu düşünme imkânı olmuştur. Örneğin psikolojik rahatsızlıklara dikkat çekilmiştir. Psikoloji bağlamında incelediğimizde 17 Ağustos depremi sonrası depremzedelere götürülen psikolojik destek hizmetleri Deprem sonrası ilk yardım ve geçici iskan dönemlerini kapsamamaktadır. Bu dönemde depremzedeler olanların şoku içerisindeyler. Korku, kaygı, suçluluk, öfke, gerginlik ve umutsuzluk bu dönemin en belirgin duygularıdır. Depremzedeler yapmaları gerekenleri yapmadıklarını düşünerek kendilerini suçlayabilirler. Normal yaşam düzeninin bozulması ile birlikte sinirlilik, artçı depremlerin yarattığı kaygı ve güvensizlik duygularını yaşarlar. Davranışsal olarak depremzedelerde aşırı bir uyarılma durumu, uyku sorunları, iştahta değişiklikler, konuşma bozuklukları, alkol ve ilaç kullanımında artış, belli uyaranlardan kaçınma gibi davranışlar gözlenir. Bilişsel olarak bellek ve dikkat ile ilgili sorunlar, afet ile ilgili yinelenen düşünceler ve hayaller gibi sorunlar gözlenir. Deprem sonrası bölgede verilen psikolojik destek çalışmaları, bu duyguların ifade edilip paylaşılması ve bunların "Olağanüstü bir duruma verilen olağan tepkiler" olduklarının vurgulanması temeline oturur (Karancı, http://www.psikolog.org.tr/bulten/14/14_psikososyal.htm).

4. PLANLAMA KOORDİNASYON VE İŞBİRLİĞİ KONUSUNDA DEĞERLENDİRMELER

Ülkemizde yaşanan hemen bütün doğal afetlerde koordinasyon ve etkin yönetim, sevk ve idare sorunları çok ciddi boyutlarda gündeme gelmiştir. 01.04.1988 tarih ve 88/12777 sayılı Afetlere İlişkin Acil yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik, uygulama ikamı bulunabilse çok ciddi bir planlama ve koordinasyon öngörmektedir. Yönetmeliğin 1.maddesinde; "Devletin tüm güç ve kaynaklarını afetten önce planlayarak, afetin meydana gelmesi halinde Devlet güçlerinin afet bölgesine en hızlı bir şekilde ulaşması ile afetzede vatandaşlara en etkin ilk acil yardım yapılmasını sağlamak için acil yardım ve teşkilatlarının kuruluş ve görevlerini düzenlemektir" denilerek amaçları ortaya konulmuştur. Yönetmeliğin kapsamında (Madde 2), acil yardım hizmetlerini yürütmekle görevli, vali ve kaymakamlar, bakanlık, bağlı ve ilgili kuruluşlar ile askeri birlikler ve Kızılay'ın afetten önce yapmaları gerekli acil yardım planlarının ve afet sırasında yapacakları acil yardım hizmet ve faaliyetlerinin gerektirdiği görevleri, işbirliğini, koordinasyonu ve karşılıklı yardımlaşma esaslarını kapsadığı belirtilmektedir. Yönetmelik çok detaylı olarak ve olası bütün durumları dikkate alarak hazırlanmış, çeşitli hizmet grupları kurulmasını öngörmüş, hatta eklerinde planlama ve afet sürecinde kullanılacak formları dahi belirlemiştir.

Bunun dışında, sadece afetlerle ilgili olmayıp özetle; yurt dışında ve yurt içinde Ülkenin toprak bütünlüğüne ve düzenin bozulmasına yönelik durumların ortaya çıkması halinde faaliyet gösterecek olan, Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi kurulması gereği duyulmuştur. 30.09.1996 tarih ve 96/8716 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan merkezin amaç bölümünde (Madde 1) "Krizi yaratan olayın önlenmesi, ortadan kaldırılması veya milli menfaatler doğrultusunda sona erdirilmesi maksadı ile gereken hazırlık ve faaliyetlerin yönlendirilmesini; hizmet ve faaliyetlerin yürütülmesinde; Genelkurmay Başkanlığı, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon, işbirliği, sürat ve etkinlik sağlayarak krizin en az zararla ve milli menfaatlerimiz doğrultusunda atlatılmasını sağlamak" yer almaktadır.

Gerek Marmara Depremi gibi büyük doğal afetlerde, gerekse diğer afetlerde sayılamayacak kadar çok koordinasyon bozuklukları yaşanmıştır. Bunun sebepleri arasında; afete hazırlı olmamak, yetmiş ve tecrübeli eleman sayısının az olması, zamanın korkunç derecede az olup iyi değerlendirmek kaygısıyla panik yapılması, yapılan plan ve programların gerçekçi olmaması, planların esnek yapılamaması ve afet sonrası oluşacak şartların yeterince takdir edilememesi, görevlilerin eğitimsiz olmaları, aynı düzeyde sorumluluk bilinci taşımamaları ve görev ciddiyeti göstermemeleri, iletişim eksikliği veya kopukluğu ve benzeri pek çok sebep sayılabilir. Aşağıda, Marmara Depremi sonrası oluşturulan Kriz Merkezi ile ilgili bir doküman haber verilmektedir. Bu veri, sanırım kamu yönetiminde koordinasyon bozukluklarının sebepleri hakkında aydınlatıcı bilgi verebilir:

İcracı bir bakanlıkta görev yapan ve depremin ilk günlerinde Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi'nde çalışan bir bürokratin, bağlı bulunduğu bakana bilgi sunmak amacıyla hazırlanmış olduğu notlar, merkezde çalışmaların ne şekilde ve neden aksadığını gözler önüne seriyor.

'Başbakanlık Müsteşar ve Müsteşar Yardımcılarının Kriz Yönetim Merkezi'nde Düştüğü Hatalar' başlıklı ve bilgisayarla döküm olarak alınan not taslağı, toplam 17 maddeden oluşuyor.

Bürokratin saptamaları şöyle:

1- Daha önceki krizlerde ve tatbikatlarda, tecrübeli personel olduğu halde, bu kişiler çağrılmadılar. Dakikaların önemli olduğu bir merkeze sonradan gelen ve tecrübesi olmayan personel, faks odasını, kayıt odasını, mesaj odasını, fotokopi odasını bulamadığı gibi, kurumların mesajlarını kurum temsilcilerine ulaştırmada süre kaybetti. Sistemin işleyişini bilmedikleri için, acil mesajlar doğrudan sekreteryaya masasından anons edilmesi gerektiği halde, bu yapılmadı. Klasik devlet bürokrasisi içinde işleyen sistemi, orada uygulamaya kalktılar. Tecrübeli birkaç personel doğru sistemi uygulamaya çalıştılsa da, ast-üst çekişmesi nedeniyle bu kişiler sekreteryaya masasını terk etmek zorunda kaldı.

2-Krizde görevli personelin vardiya sistemi ve ulaşım problemi, depremin altıncı gününe kadar çözülemedi. Vardiyalar arasında takip edilmesi gereken iş devirleri yapılamadı.

3- Başbakanlığın yıllardır uyguladığı ve yanlış olduğunu defalarca tekrarladığımız, yaşadığımız, adama göre iş değil, işe göre adam felsefesi, bu krizde de tekrarlandı. Yıllardır krizlere ve tatbikatlara gönderilen personel, sürgün muamelesi gördüğünden, torpilli ve uykuya düşkün kişilerle çalışıldı.

4- Siyasi olarak atanmış müsteşar yardımcılarını kriz yönetirken, diğer kurum temsilcileri ve MGK'daki çekirdek kadronun kapasite yönünden çok altında kaldı.

5-Müsteşar yardımcılarını arasındaki üstünlük yarışı, kriz yönetiminde büyük zaafıya yol açtı. Birbirlerini yıpratma savaşını, diğer kurum temsilcilerine ve MGK personeline ispiyonlama noktasına getirdiler.

6-Kapasitelerinin sınırlı oluşu ve yabancı dil bilmemeleri neticesinde, dış ülke temsilcilikleri, konsolosların ve uluslararası kuruluşların acil yardım telefonlarına çıkmadılar. Sekreteryada görevli kamu kurum ve kuruluşlarının personeli karşısında zaafa düşme korkusu ve Başbakanlığın verdiği üstün bürokrat havasını kaybetmemek için, bu kurumları yönlendirmek için sekreteryaya uğramadılar. Yalnızca akşam ve sabah brifinglerine 20'şer dakika arayla geldiler. Sekreteryaya oturup işi takip edemedikleri için, bilgiye hâkim olamadılar ve sonuçta kurumların etkin ve hızlı çalışması için yönlendirme yapamadılar. Kurumlardan gelen etkin ve verimli çalışma teklifleri, üstün bürokrat havası içinde reddedildi. Çekilmiş oldukları odalarda, kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerini saatlerce kapıda beklettiler. Yemeklerini ayrı yerde yeme istekleri ve dışarıdan özel yemek getirtme hevesleri, kuruluşlar arası sosyal bütünleşmeyi yok etti.

7-Krizin ilk gününden altıncı gününe kadar, kurtarmadan çok, prefabrik konut üreten firmalarla pazarlığa ve angajmana girmeye başladılar. (Bürokrat ve firma ismi verilerek, pazarlık sürecindeki firmalardan birisinin eski bir çalışanın da kriz merkezinde müşavir olarak görevli olduğu belirtiliyor.) Bu zaafı duyan dış firmalar, yoğun biçimde telefonlara yüklenerek müsteşar yardımcılarını çalışamaz ve başka iş yapamaz hale getirdi. Bununla yetinmeyen şirketler, içeriye eskiden çalışmanı olup da, devlete geçmiş kişileri monte etmeye başladı.

8-Basına gizli bilgi verme savaşı öyle had bir safhaya geldi ki, bilgiler ayak kaydırma amacıyla sızdırıldı. 9- Birbirlerini yeme savaşında, sonradan gelen ve kriz konusunda tecrübeli personeli dışlama hatta karalama kampanyaları ile merkezden uzaklaştırma yoluna gittiler.

10- Genelgeler hazırlanırken bazı hataları bildikleri halde, yemek için paraf ve imza dahi atmadılar.

11 Depremin üçüncü günü, Eşgüdüm Merkezi Genelgesi yayımlandı. Genelge baştan sona yanlışlarla doluydu. Bu genelge ile kurumlarda çalışan üst düzey personeli afet bölgesine göndererek, kurumları tamamen çalışamaz hale getirdiler. Merkezde görevli müsteşar yardımcısı afet bölgesine gidenlerin telefonuna çıkmadığı gibi, onların gönderdiği talebi de almadı. 12 Müsteşar ve müsteşar yardımcılarını, vardiyalarda birbirlerini takip edecek adamlar getirdiler ve bir ispiyonlaşma sistemi kuruldu.

13-Başbakan'ın uyumasını beklediler ve merkezi terk ettiler.

14-İlk iki gün kriz yönetmekten çok, prefabrik konut üreten firmalarla angajmana giren bürokrat, durumun sivil ve askeri kesim tarafından tespit edilmesi üzerine Başbakanlık tarafından geri çekildi.

15-(Bu maddede, ikinci günden sonra getirilen bürokratin, bir devlet bakanının ekibi olarak lanse edilen iki müşavir ile birlikte firmalarla görüşmeler yaptığı ifade ediliyor.) Fakat gelen ekibin içerisinde albay kökenli

olan bir müşavir, 'Ben Başbakanın başdanışmanıyım' diyerek kriz yönetmeye kalktı. Sonradan başdanışman olmadığı ortaya çıkınca, skandal patladı.

16-Müsteşar, yardımcısı ve ekibine güveni olmamasına rağmen, güçlü bir devlet bakanı tarafından korunduğunu bildiğinden, bu ekibi by-pass etmeye yönelik adımlar attı.

17-Eşgüdüm Genelgesi ile Başbakanlıkta müşavir olarak çalışan Saim Tezcan Paşa devreye sokulmak istendi. (Apo krizini yöneten paşa.) Fakat Müsteşar Yardımcısı ve ekibi 'Seni bölge kriz merkezinin başına getireceğiz' diyerek kendisini İzmit'e gönderdi. Üstelik giderken odasını boşaltması istendi. Müsteşar Yardımcısı, İzmit'e giden Saim Paşanın telefonlarına çıkmadı. Saim Paşa şu anda bile İzmit'te bölge kriz merkezinin başında pasif durumda. Zaten, ilk gün kurulması gereken bölge kriz merkezi yedi gün sonra kurulduğu için, valilerin şoku atlatmalarıyla birlikte işlevi kalmadı (<http://www.radikal.com.tr/1999/09/06/turkiye/01bas.html>, 1999).

Mevzuatımızda her ne kadar kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon sadece afet meydana geldikten sonra öngörülmemiş olsa da, yaşanan felaketlerden çıkarılabilecek sonuçlara bakıldığında bunların genellikle kâğıt üzerinde kaldığı söylenebilir. Aslında, kamu yönetiminde işbirliği koordinasyon bozukluğunun normal zamanlarda da büyük bir problem olduğu pek çok platformda dile getirilmektedir. Afet öncesi hazırlık safhasında, planlama döneminde işbirliği yapılmamaktadır. Bunun yanı sıra afetlerde öne çıkan AKUT gibi sivil toplum kuruluşlarıyla da (STK) bir işbirliği içine girilmesi düşünülmemektedir. Oysa planlama da kendi içerisinde bir süreç gerektirir. Planlamanın başarılı olması, daha doğrusu bir planın başarıyla uygulanabilmesi için, öncelikle konuyla ilgili bütün bilgilerin toplanması, bütün ayrıntıların dikkate alınması, plana yardımcı olacak unsurların tespit edilmesi gerekir. Bundan sonraki süreç planların hazırlanmasıdır. Planların uygulamaya konulmasıyla, eşgüdüm ve denetleme süreçleri de işler. Afetlere İlişkin Acil Yardım teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik'te planlama konusuna ağırlık verilmiş, planda yer alması gerekli bilgiler (Madde.13) tek tek sayılmıştır. Bu bilgiler içerisinde (c-13), "Kurtarma, enkaz kaldırma, yapım ve onarım konularında görev verilebilecek diğer kamu ve özel kuruluşların güç ve kaynakları hakkında bilgi toplanır" denmekte ise de, gerçekte özel kuruluşlara ve sivil toplum kuruluşlarına yönetmelikte yer verilmemiştir. Ayrıca, planlamanın bilimsel ve rasyonel olabilmesi için uzmanlıktan faydalanma gereği göz ardı edilmiş; örneğin üniversitelerle (özellikle ilde kurulu bulunan üniversite ile) işbirliği düşünülmemiştir.

Bu tutumun temelinde, yönetimin afet olaylarına bir "sosyal vakıa" olarak değil, bir "zabıtai vakıa" olarak yaklaştığı düşünülebilir (Özğurlu, s. 337). Oysa doğal afetlerde, resmi görevlilerden daha çok, gönüllülerin başarılı ve özverili oldukları gözlemlenmiştir. Erzincan depreminde İl Valisi'sinin tespitlerine göre deneyimli ve donanımlı hazır, gönüllü sağlık ekipleri yoksa alelacele, apar topar sevk edilen sağlık personeli, hizmet yerine mahallindeki problemi artırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. İzmir'den gelen Liseli genç izci grubu, Özbekistan İmar Bakanı başkanlığında bilim ve teknik adamlardan oluşan 50 kişilik ekip, fevkalade başarılı ve fedakâr çalışmalar yapmışlardır. Bunlar yapacak iş bulamadıklarında hamaliye hizmetlerini gönüllü olarak üstlenmiş, çadırda yatmış ve kendi sahra tuvaletlerini inşa etmişlerdir. Gönülsüz gelen ekipler ise, yatma yerlerini beğenmemekte, gıda ve benzeri eksikliklerden şikâyetçi olabilmektedirler (Çuhadaroğlu vd. 1992: 3). Bunun örnekleri Marmara depreminde sayılamayacak kadar çoktur. Tabi bunun yanında profesyonel olmayan yardım ekiplerinin fayda verme yerine zarar vermesi, kendilerinin yardıma muhtaç hale düşmeleri de söz konusu olabilmektedir. Bu durumlarda da koordinasyon, sevk ve idare öne çıkmaktadır. Yönetmenin kapsamına; insanların yönetilmesi, usullerin yönetilmesi ve kaynakların yönetilmesi olmak üzere üç alan girmektedir. Kaynaklar deyimi; para, zaman, malzeme, yer gibi unsurları ifade eder ve afet yönetiminde bunlar öne çıkan unsurlar olmaktadır. Yönetme konusundaki arızalara aşağıdaki olay bir örnektir:

18 Ağustos günü, Telekom'un uydu haberleşmeyi sağlayan ünitelerinin Adapazarı, Gölcük, Yalova gibi Ankara ile iletişimi kopuk yerlere gönderilmesine karar verilir. Telekom uydu haberleşme sistemlerini kamyonlara (evet, yanlış okumadınız kamyonlara) yükleyerek bölgeye gönderir. Oysa o gün bütün Türkiye bilmektedir ki karayolları tıkalıdır, Başbakan dâhil ilgili ilgisiz herkes yolların açılması için TV'lerden çağrılar yapmakta, yardım kamyonlarının trafiğe takıldığı için bölgeye ulaşamadığı anlatılmaktadır. Kriz merkezi ta en başından bu ünitelerin helikopterle naklini istemeyi akıl edememiştir. Üniteler yerine ulaşamayınca bu kez helikopterler havalanır, karayolunda kamyonun üstünde beklemekte olan üniteleri alır ve ulaşması gereken yerlere ulaştırır (Berkan, 1999; <http://www.radikal.com.tr/1999/09/06/yazarlar/ismber.html>).

Marmara depreminde yaşanan koordinasyon bozukluğu Meclis Araştırma Komisyonu Raporu'nda da dile getirilmiştir. Raporla, Komisyon üyelerinin bölgeye yaptığı inceleme gezisinde, depremin üzerinden 15 gün geçmesine karşın, yardım malzemelerinin dağıtımını, depremedelerin barınması gibi konularda eşgüdüm yetersizliği dikkati çekmiştir (http://www.belgenet.com/rapor/depremrapor_06.html, 1999).

Koordinasyon eksikliğinin bir önemli sebebi de –belki en önemlisi- mevzuatın ve konuyla ilgili kuruluşların sayıca çok fazla olmaları ve dağımlıklıdır. Bunların sayıları azaltılarak, etkinliğinin artırılması mümkün olabilir. Bürokratik kurumların sayıları artmakta ama uzmanlığı gerektiren, özveri ve gönüllü olmayı gerektiren, sürekli eğitimin esas olduğu görevler ilgililere kâğıt üzerinde dağıtmaktadır. Koordinasyon, yardımlaşma ve anlayış içinde gerçekleşir. Koordinasyonun üç unsurundan söz edilebilir: Ahenkli birleştirme, işbirliği ve teşvik. Afet yönetiminde birbirinden çok farklı alanlarda uzmanlaşmış eleman ve bilgi birikimine ihtiyaç duyulacağı açıktır. Toplumun her kesimini kapsayacak, ahenkli bir işbirliği teşvik edilmelidir. Bu konuda yönetime, önderlik rolü düşmektedir. Yönetimin bir sanat olarak algılanmasının esprisi de buradadır. Olaya böyle yaklaşılmadığı takdirde, bir afet vuku bulduğunda, hiç hazırlık, plan yapılmamış olsa idi nasıl davranılacaksa öyle davranılmakta; zaman, emek ve ekonomik değerler heba olmaktadır.

5. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ VE JANDARMANIN DOĞAL AFETLERDEKİ YERİ

Türk Silahlı Kuvvetlerinin afetler konusunda yapıp ettikleri her türlü takdir ifadesinin üstündedir. Afet mahalline ilk ulaşan TSK olmaktadır. İlk acil kurtarma faaliyetlerini yapanlar TSK mensuplarıdır. Afetlerde özellikle ilk birkaç saat çok önemlidir. Acil kurtarma ve yaralıların nakli, her doğal afet sonrası, seri hareket edebilen, hazırlıklı, donanımlı; hepsinden önemlisi özverili ve gayretli millet çocuklarına, TSK mensuplarına nasip olmuştur. Afet mahalline ilk ulaşanın TSK olması aynı zamanda birçok olumsuz durumun oluşmasını da engellemektedir. Hırsızlık, talan, kargaşa gibi olaylar, hem çalışmaları aksatacak, hem de toplumsal yaraları ağırlaştıracak durumlardır. Aşağıda TSK'nın afetlerle ilişkisi ve Marmara depreminden sonra yaptığı çalışmalardan örnekler yer almaktadır. (http://www.msb.gov.tr/genpp/altinci_bolum/ikinci_kisim.htm).

TSK, bir doğal afet meydana gelmesi durumunda, tüm imkânlarını seferber ederek, mülkî makamlarla koordineli olarak yardım faaliyetleri icra etmektedir. Türkiye, 17 Afet Bölge Komutanlığı sorumluluk sahasına bölünmüş olup, mülkî makamların talebine istinaden hangi askerî birliğin nerede ve nasıl kullanılacağı Acil Yardım Planları'nda yer almaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları 17 Ağustos Marmara ve 12 Kasım 1999 Düzce depremlerinin ardından çok kısa bir süre sonra, Doğal Afet Değerlendirme ve Koordinasyon Merkezlerini faaliyete geçirmiş ve ilgili birlikleri süratle afet bölgesine sevk etmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri unsurları afet bölgesinde bir yandan arama kurtarma ve tahliye faaliyetlerine devam ederken, diğer yandan bölgedeki vatandaşlarımızın güvenlik, sağlık, iskân, iâşe ve ulaşım ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli desteği sağlamıştır.

Deprem Bölgelerinde 64.000'den fazla TSK personeli arama-kurtarma ve yardım faaliyetleri için görevlendirilmiştir.

Afet bölgesindeki haberleşme ihtiyaçlarını karşılamak üzere uydu terminal sistemi ve mobil muhabere vasıtaları bölgeye sevk edilmiştir.

Yardım malzemelerinin dağıtımının etkili ve koordineli bir şekilde yapılabilmesi için, ihtiyaç duyulan bölgelerde, mülkî makamlarla koordineli olarak, Lojistik Destek Koordinasyon Merkezleri tesis edilmiştir.

Hasta ve yaralı afetzedeler hava ve karayolu ile sabit ve seyyar hastanelere tahliye edilmiştir. Bölgede TSK'ya ait iki adet seyyar cerrahi hastane görev yapmıştır.

Vatandaşların geçici iskânını sağlamak maksadıyla 12 çadır kent kurulmuş ve işletilmiştir. TSK'nın tesis ettiği çadır kentlerde afetzede vatandaşları normal hayata döndürmek için çamaşırhane, banyo, revir, kantin vb. çeşitli sosyal tesis ve üniteler kurulmuş ve işletilmiştir. Ayrıca TSK unsurları deprem bölgesinde 41.000 çadır ve 224 çadır kentin kurulması faaliyetine de destek sağlamıştır. 6 Haziran 2000 tarihinde Çankırı'da meydana gelen depremde de TSK, depremden zarar gören vatandaşların yaralarının sarılması için yardım elini uzatmıştır.

Genelkurmay Başkanlığınca; deprem, yangın, sel, çığ, kimyasal/biyolojik sızıntı ve benzeri doğal afetlerde, afet bölgesinde arama/kurtarma faaliyetleri icra etmek üzere uluslar arası standartlarda teçhiz edilmiş ve eğitilmiş, tabur seviyesinde, TSK Doğal Afetler Arama/Kurtarma (DAK) Birliği kurulmuştur.

DAK Timleri her türlü doğal afetlerde kendisine tevdi edilecek, arama ve kurtarma görevlerini etkin bir şekilde icra etmek maksadıyla, çağdaş teknoloji ürünü en modern teçhizat ve malzemeyle teçhiz edilmiştir.

Doğal Afetler Arama/Kurtarma Taburu; yurt içi ve yurt dışında kendisine verilecek her türlü arama ve kurtarma görevlerini yerine getirecektir.

Ayrıca, sivil asker işbirliği çerçevesinde, doğal afetler konusunda aşağıdaki görevlerin yasal mevzuat içerisinde, koordineli olarak yürütüleceği belirlenmiştir.

İkaz, tespit ve alarm konuları dâhil halkın korunması, nüfus hareketleri, arama ve kurtarma, tıbbi hizmetler, geçici barındırma, yiyecek-giyecek gibi ihtiyaç maddelerinin dağıtılması gibi sivil savunma alanına giren konularda bir düşman saldırısı veya afetlerden sonra gerekli tedbirlerin alınması, Afet bölgesinin rehabilite edilmesini sağlanması gibi konularda işbirliğine gidilecektir. Deprem, sel, çığ, toprak kayması ve büyük yangınlar gibi tabii afetlerde, sivil sektör askerî kesim tarafından; bir seferberlik veya savaş durumunda ise, askerî kesim sivil kesim tarafından desteklenecektir. Kriz ve savaş zamanlarında, ihtiyaç duyulduğu takdirde Bakanlar Kurulu kararıyla kamu ve özel kuruluşlara ait her türlü muhabere ve ulaştırma vasıtaları TSK'nın harekât kontrolüne verilir. Sivil ve askerî kesim arasındaki bu iş birliği, mahalli seviyeden merkezi seviyeye kadar uzanan çeşitli alanları içermektedir (http://www.msb.gov.tr/genpp/altinci_bolum/birinci_kisim.htm).

Jandarma bünyesinde, TSK Doğal Afetler Arama/Kurtarma (DAK) Birliği benzeri ekipler kurulması halinde, sadece doğal afetlerde değil; zaten çoğunlukla jandarma denetiminde olan karayollarında meydana gelecek trafik kazalarına, orman yangınlarına ve toplumsal yaşamı etkileyebilecek olan diğer afetlere, acil müdahale imkânı bulunabilecektir. Ayrıca, afetlerle mücadele konusunda eğitim alacak olan bu birlik mensuplarına, "Seferberlik Görev Emri" benzeri bir "Afet Görev Emri" verilerek, toplumda afetlere acil müdahale yapabilecek hazır elemanlar bulunması sağlanmış olacaktır.

Kurulu bulunan ve afet vukuunda "Afetlere İlişkin Acil yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik"le kendilerine planlama içerisinde yer verilen, örneğin sivil savunma birlikleri, itfaiye teşkilatı, emniyet mensupları, araç operatörleri ve hatta gönüllülerle zaman zaman ortak tatbikatlar düzenlenmeli; jandarmanın eğitim faaliyetlerine bir şekilde bu grupların katılmasına olanak verilmelidir. Ayrıca, izci grupları, dağcı grupları gibi ortaöğretim kurumları içerisinde geliştirilen sosyal aktivitelere jandarma bünyesinde zaman ayrılır, bir program çerçevesinde eğitim faaliyetlerine destek verilirse, doğal afetler, ilkyardım, koruyucu hizmetler gibi alanlarda ve yardımlaşma duygusu, vatan sevgisi, iyilik gibi erdemler de gençlere öğretilmiş olacaktır. Aşağıda yer alan haber, bu konuda TSK'da zaten çalışmalar olduğunu da göstermektedir (http://haber.superonline.com/haber/arsiv/haberler/0,1106,30107_5_3073,00.html):

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tek "Doğal Afetler Eğitim Tesisleri" İzmir'de bulunuyor.

İstihkam Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı'ndaki Doğal Afetler Eğitim Tesisleri ile ilgili bilgi veren Öğretim Başkanı İstihkam Kıdemli Albay Halit Çakır, 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerinden sonra faaliyet gösteren ABD, Japonya, Fransa, İsrail, Avusturya ve Almanya'ya ait arama kurtarma timlerinin teşkilat, teçhizat ile çalışma esaslarının incelendiğini ve tesislerin oluşturulduğunu söyledi.

Çakır, Doğal Afetler Eğitim Tesisleri'nin, 17 Nisan'dan itibaren çalışmaya başladığını, tesislerde çığ dışındaki tüm doğal afetlerde icra edilecek arama kurtarma faaliyetlerinin eğitimlerinin yapıldığını belirtti.

Eğitimlerin 2-4 hafta arasında sürdüğünü bildiren Çakır, tesislerde 12'şer kişilik 5 doğal afet arama kurtarma timi bulunduğunu, bunların hem eğiticileri eğittiklerini hem de olası afetlere karşı hazır beklediklerini kaydetti.

Kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu arama kurtarma timlerini de bu tesislerde eğitmek istediklerini belirten Çakır, bu amaçla kendilerine başvurular olduğunu, yakında bunları değerlendireceklerini söyledi. Kıdemli Albay Halit Çakır, vatandaşların ilgisinden de memnun olduklarını, birliğin teçhizatlarını gören vatandaşların tebriklerini aldıklarını sözlerine ekledi.

Genelkurmay Başkanlığı'nın "Tabii Afetler Yönergesi"nde, Türkiye'nin 17 bölgeye ayrıldığı, her bölge için bir komutanlık tayin edildiği ve bu komutanlıkların da asgari "kolordu" seviyesinde olduğu yer almaktadır. Böylece Marmara depreminde, Kocaeli, Adapazarı ve Bursa'da 15. Kolordu, İstanbul'da ise 3. Kolordu otomatikman görevlendirilmişler ve bu iki kolordu, deprem sabahı 05.00 itibarıyla tabii afetlerde kullanılmak üzere onaylı planları yürürlüğe koymuşlardı.

TSK, yapılan kamuoyu yoklamalarında güvenini toplum nezdinde en yüksek düzeyde tutan kuruluşumuzdur. Bu güven, propagandif bir yapıya sahip olan siyaset çevresinde en düşük seviyededir (Propogandif yapıya bir örnek: "Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, deprem icraatlarının anlatıldığı 305 sayfalık kitapta Bakan Koray Aydın'ın tam 250 fotoğrafını kullandı" (Milliyet Gazetesi - 18 Ağustos 2000). (Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, 3 Eylül'de basınla yaptığı sohbetinde, "Biz yaptığımız işin reklamını yapmayı sevmeyiz. Yaptığımız işin fark edilmesini bekleriz" diyerek basının ilgisizliğinden yakınmıştır <http://www.merih.com/deprem/depremsk.htm>). Dolayısıyla, TSK, bu güvenden de istifade ederek afet yardım organizasyonlarında, gerek yardımların depolanmasında, gerekse yardımların dağıtımında daha fonksiyonel

görevler almalıdır. Marmara depreminden sonra, gelen yardımların çürütüldüğü, halka dağıtılmadığı yolunda çok sayıda görüntülü haberler basında yer almıştır. Bu gibi durumlar halkın moralini bozmakta, devletine olan güvenini zaafa uğratabilmektedir. Kaldı ki, yardım organizasyonunun TSK tarafından yapılması, bazen bir zorunluluk olabilmektedir. Örneğin 13 Mart 1992 Erzincan depreminde, halkın kontrol edilememesi üzerine, Kızılay, çadır dağıtım işini üstlenemeyeceğini beyan ederek çekilmiş; bu işi TSK yapmıştır (Çuhadaroğlu, 1992: 137).

6. KAHRAMANMARAŞ İLİNDE 2000'LI YILLARIN BAŞINDA AFET ORGANİZASYONU

Seminer konusu belirlendiğinde ilimizde afetle ilgili olabilecek kurumları ziyaret ettim. Bunlar; Bayındırlık İl Müdürlüğü Afet İşleri Servisi, İl Sivil Savunma Müdürlüğü, İl Belediye Sivil Savunma Bürosu ve İl Emniyet Müdürlüğü Afet İşleri Bürosudur. Buralarda ilgililerden –Yardımlarından dolayı kendilerine teşekkür ediyorum- aldığım bilgiler ve yaptığım gözlemlerden, İlimizin bir afet vukuunda hazırlıklı olmadığını gözlemlemiş bulunuyorum.

İlimiz, ikinci derecede deprem bölgesi olması, sık sık su baskınları ve benzeri afetlere maruz kalmasına rağmen, bu konuda yeterli olabilecek tedbirler alınmamıştır. Mevzuat gereği yapılması gereken plan ve programlar, anladığım kadarıyla her kurumda yapılmaktadır. Fakat bu planlarda hizmet kuruluşlarının eleman ve ekipmanları bir şema halinde yazılmaktan öteye gidilmemiştir. Bu kuruluşlar arasında bir koordinasyon bulunmamaktadır. Planların uyumlu olup olmadığını görevliler bilmemektedirler. Doğal afetlerde kendisine en büyük yükümlülüğün düşeceği ve en aktif olması gereken kurum İl Belediyesi olması icab ederken, Belediyenin bu konuda hiçbir çalışması olmadığını üzümlere ifade etmeliyim. Belediye Afet Servisi adeta resmî yazışmaları dosyalamak dışında bir görevi olmayan büro görünümündedir.

İl Sivil Savunma Müdürlüğü, kendilerinden doğal afetlere karşı yaptıkları hazırlık ve çalışmalar hakkında bilgi istediğimde, yazışmaların ve planların gizliliğinden hareketle yardımcı olamayacaklarını beyan etmişlerdir, oysa ben yazışmalarını ve planlarını vermelerini talep etmemiştim. Sözlü olarak ise; yılda en az bir defa tatbikat yaptıklarını, elemanlarının olmadığını, kurumlar arası yatay geçiş yoluyla Sanat Okulu mezunlarının alınmasının mümkün olabileceğini söylemişlerdir. Anladığım kadarıyla, onlar da evrak üzerinde kalmış bulunuyorlar.

İl Emniyet Müdürlüğü Afet Şubesi ise, İl Emniyet Müdürlüğünün afet vukuunda yapacağı işleri gösteren, 1984 yılında hazırlanmış 7 maddelik bir planı bana vermişlerdir. Bu planın içerisinde, afet haberi alındığında ilgililere bildirmek, bütün birimleriyle görev başında bulunmak, asayiş sağlamak, trafiği düzenlemek, İl Kurtarma ve Yardım Komitesinden alınacak direktifleri yerine getirmek gibi hususlar yer almaktadır. Fakat bu görevlerin açılımı olacak eylem planlarının bulunmadığı ve afete yönelik başkaca bir hazırlığın yapılmadığı anlaşılmıştır.

Bayındırlık Afet Servisinde çalışan görevliler ise, tecrübelerinden ve mevcut durumdan hareketle, afet vukuunda meydana gelebilecek aksamaları ve eksiklikleri anlatmışlardır. Gerek onlarla yaptığım görüşmelerden, gerekse diğer gözlemlerimden çıkan sonuçlar şunlardır:

İl ölçeğindeki kuruluşlar arasında afet komiteleri şematik olarak hazırlanmıştır. Fakat kuruluşların imkânları ve personelin bu konuda eğitimleri yetersiz düzeydedir.

Afet Kriz Masası ildeki teknik hizmet ve güvenlik kuruluşlarından oluşmaktadır. Şema ve teorik olarak iller arası yardımlaşma ve katkı söz konusudur. Ancak önceki tecrübeler ve mevcut imkânlar göz önüne alındığında etkinlik ve yeterlilik konusunda şüphelerin varlığı gözlemlenmiştir. Bunun sebepleri arasında: Afet sonrası afete maruz kalanların iskan edileceği mahal ve binalar şehir içindeki yatılı okul ve pansiyonlardan seçilmiştir. Bunun yeterince gerçekçi olmadığı Marmara depreminde görülmüştür. Afete maruz kalanlara en acil ulaştırılması gereken çadır, battaniye ve diğer müstemilatın ilimizde hazır bulundurulmadığı anlaşılmıştır. Olası bir afette, afet bölgesi dışına yerleştirilecek insanlara gıda ve sağlık hizmeti götürebilecek karavanlar ilimizde yoktur. Söz konusu karavanlar, bilindiği gibi hareketli büyük araçlar olup, içerisinde büyük ameliyathalar hariç her türlü sağlık hizmeti sunulabilmektedir. Yine, ısıtma, aydınlatma, su gibi acil ihtiyaçları teknik donanımı sayesinde bulunduran treylerden ilimizde mevcut değildir. İllerde kurulu bulunan Kızılay Şube Başkanlıklarının organize ettiği çadır ve battaniye yardımlarının ilimiz için aksayacağı, gecikeceği açıktır; çünkü Kızılay il şubesinde ne karavan, ne treyler, ne de battaniye ve çadır olmadığı bilinmektedir. Afet sonrası ilk sağlık yardımı da aksayabilecektir, çünkü sağlık kuruluşlarında afete yönelik araç gereç ve tıbbî malzemeyle donatılmış büyük araçlar yoktur. Afet sonrası enkaz kaldırma, ceset toplama ve kurtarma çalışmaları da büyük ihtimalle aksayabilecektir. Bunun sebepleri arasında, araç gereç yetersizliğinden ziyade; araçları kullananlara bu yönde bir eğitim faaliyeti yapılmamasıdır. Marmara depreminde bunun zararı

görülmüş, bilinçsiz araç operatörlerinin bu işi yapamayacakları anlaşılmıştır. Kaldı ki bunun örnekleri zaman zaman basına yansıyan trafik kazalarında da görülmektedir. Afet ve yardımlarla ilgili kurum ve kuruluşlardaki bürokratik işlemler zaman kaybına yol açmakta, acil yardım malzeme ve hizmetlerinin afet mahalline ulaşması gecikmektedir. Bunun bir örneği ilimizde 1996 yılında yaşanmıştır. Pazarcık ilçesinde aşırı yağışlar nedeniyle heyelan tehlikesi olan 15 haneli bir mezanın nakledilmesi gerekmiş, Kızılay il şubesinde çadır olmadığı için Adana Bölge Şubesinde istenmiş, yazışmalar ve bürokratik işlemlerden dolayı çadırlar Adana'dan 15 gün sonra gelebilmiştir. Tabi bu arada vatandaşlar kendi imkanlarıyla başka yerlere gittiği için çadıra ihtiyaç kalmamıştır.

7. SONUÇ YERİNE

Burada çalışmanın içeriği özetlenerek metin içinde sözü edilen öneriler sıralanmayacaktır. Doğal afetlerin önlenemezliği, ama zararın en aza indirebileceği üzerine genel çıkarımlarda da bulunulmayacaktır. Belki de söylenmesi gereken tek şey, vatandaşlarının mal ve can güvenliğini, refah ve mutluluğunu sağlamakla görevli kurum ve kuruluşlarda çalışanların, yani biz kamu görevlilerinin yüreğimizi elimize alarak halk içinde utanmadan dolaşabilmesinin gerekliliğidir. Kendi vicdanımızdan başlamak üzere bu çağrıyı yapıyoruz çünkü vicdanlarımızda toprak kayması olup dururken gün aşırı, altımızdan toprağın kayıp gitmesini nasıl önleyebiliriz?

“En büyük afet, az gelişmişliktir”.

KAYNAKÇA

Afete Müdahalede Asgari Standartlar ve İnsani Yardım Sözleşmesi; Sphere Projesi; İst. 2000

Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi, Depremler 1999, 17 Ağustos ve 12 Kasım Depremlerinden Sonra Bakanlıklar ve Kamu Kuruluşlarınca Yapılan Çalışmalar; Başbakanlık Basımevi; 2000 Ankara.

Berkan İsmet, “Kriz Merkezi Komedi”; 6.Eylül.1999; Radikal; <http://www.radikal.com.tr/1999/09/06/yazarlar/ismber.html> (20.04.2001).

Çelikmen Feridun (AKUT İkinci Başkanı); 23 Aralık 2000 Tarihli Bir Röportajdan Alınmıştır. http://www.belgenet.com/deprem/17082000_milliyet.html#s (19.04.2001).

Çuhadaroğlu Fikret, R. Kara, E. Ustaoglu; Deprem ve Erzincan Vilayeti; İstanbul, 1992. DPT, “Depremin Ekonomik ve Sosyal Etkileri Muhtemel Finansman İhtiyacı Kısa-Orta ve Uzun Vadede Alınabilecek Tedbirler”, DPT Raporu, 8.Eylül.1999, <http://ekutup.dpt.gov.tr/deprem/deprem.doc> (13.04.2001).

Dedeoğlu Necati, “Sağlık Açısından Türkiye’de Depremler”; Deprem Araştırma Bülteni; Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi; Sayı:75.

Ergun ve Polatoğlu, Kamu Yönetimine Giriş; TODAİE Yay. 4.bas.; Ankara. 1992.

Ergünay Oktay “Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?”, Erzincan ve Dinar Depremleri Işığında Türkiye’nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları, TÜBİTAK Deprem Sempozyumu; 15-16 Şubat 1996; Ankara.

Geray Cevat, “Son Depremin Düşündürdükleri”; Mülkiye Dergisi; Cilt: XXIII; Sayı: 219.

http://haber.superonline.com/haber/arsiv/haberler/0,1106,29489_5_3005,00.html (16.04.2001)

http://haber.superonline.com/haber/arsiv/haberler/0,1106,30107_5_3073,00.html (19.04.2001).

<http://www.belgenet.com/belge/deprem00.html> (19.04.2001).

[http://www.belgenet.com/deprem/17.Ağustos.1999 Depreminin 1.yılı Başbakan Ecevit'in basın toplantısı; 17agustos2000_01.html#s](http://www.belgenet.com/deprem/17.Agustos.1999%20Depreminin%201.yili%20Basbakan%20Ecevit'in%20basin%20toplantisi%2017agustos2000_01.html#s) (13.04.2001).

<http://www.deprem.gov.tr/deprem.htm> (11.04.2001)

<http://www.deprem.gov.tr/haber.htm> (11.04.2001)

<http://www.kgm.gov.tr/trafik/kaza.htm> (13.04.2001)

<http://www.metu.edu.tr/home/wwwdmc/nedir.html> (13.04.2001)

<http://www.metu.edu.tr/home/wwwdmc/nedir.html> (13.04.2001).

http://www.msb.gov.tr/genpp/altinci_bolum/birinci_kisim.htm (20.04.2001).

http://www.msb.gov.tr/genpp/altinci_bolum/ikinci_kisim.htm (20.04.2001).

<http://www.radikal.com.tr/1999/09/06/turkiye/01bas.html>; 6 Eylül 1999 (15.04.2001).

Karancı Nuray , “Depremlerin Psiko-Sosyal Boyutları: Erzincan, Dinar ve 17 Ağustos 1999 Marmara Depremleri”; http://www.psikolog.org.tr/bulten/14/14_psikososyal.htm (13.04.2001).

Kaya Kader C., Türkan Oğuzhan, “İnsani Yardımda Minimum Standartlar”, Afetlerde Sağlık Hizmetleri Yönetimi; Kurs Notları; Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü; Ankara; 2001

Milliyet Gazetesi - 18 Ağustos 2000.

Milliyet Gazetesi "17 Ağustos Dosyası";, 11-16 Ağustos 2000; http://www.belgenet.com/deprem/17082000_milliyet.html#s (16.04.2001)

Numanoğlu Süleyman C., “Acil Durumlarda ve Afetlerde Yönetim (Almanya Örneği)”; Afetlerde Sağlık Hizmetleri Yönetimi; T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü; Ank.2001.

Özügürlü Metin “17 Ağustos Körfez Depremi: Yıkıntıların İçinden Notlar”; Mülkiye Dergisi; Cilt:XXIV; Sayı: 220.

Sucuoğlu Haluk, “Deprem” Yuvarlak Masa; Mülkiye; Cilt:XXIII; sayı:219.

TBMM (10/66, 67, 68, 69, 70) Esas Numaralı 23.12.1999 tarihli Meclis Araştırması Komisyonu Raporu; http://www.belgenet.com/rapor/depremrapor_06.html (13.04.2001).

Tekin Nursal “Tabii Afetlerde TSK'nın Rolü”; Dünya Gazetesi, 08.09.1999; <http://www.merih.com/deprem/depremtsk.htm> (13.04.2001).

TMMOB Şehir Plancıları Odası, Gölcük Depremi Raporu; 27.10.1999; <http://www.spo.org.tr/deprem.htm#bas> (13.04.2001).

Yazıcıoğlu, Recep, Bu Sistem Değişmeli; Birey Yayıncılık; İst., 1995.